

UNIVERZITA KARLOVA

HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Malotřídní školy v České republice

Small – classes schools in Czech republic

Diplomová práce

Vedoucí práce:

Autor:

doc. PhDr. Miroslava Váňová, CSc.

Bc. Kamila Polzová

Praha 2017

Poděkování

Děkuji vedoucí mé práce doc. PhDr. Miroslavě Váňové, CSc. za čas, který mi věnovala a za cenné rady a připomínky, a také zástupcům základních škol, kteří byli ochotní se mnou vést rozhovor.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou prací „Malotřídní školy v České republice“ vypracovala samostatně s použitím níže uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 1. 5. 2017

Bc. Kamila Polzová

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou malotřídního vzdělávání v České republice. Popisuje historický vývoj školství v porovnání se současností, financování, strukturu a řízení malotřídní školy společně s vyučovacím procesem, metodami a formami výuky. Cílem praktické části je získat od zástupců malotřídních škol informace o pozitivních a negativních aspektech malotřídního vzdělávání a také o celkovém fungování školy.

Summary

The thesis deals with the issue of small-classes education in the Czech Republic. It describes the historical development of education in comparison with the present, funding, structure and management of small-classes schools together with the teaching process, methods and forms of teaching. The aim of the practical part is to get information about the positives and negatives of small-classes education from representatives of small-classes education and about the overall functioning of the school.

Klíčová slova

Malotřídní škola, základní škola, učitel, žák, výuka, Karlovy Vary.

Keywords

Small-classes school, primary school, teacher, pupil, teaching, Karlovy Vary.

Obsah

Úvod.....	10
1. Vymezení základních pojmů	12
1.1 Základní vzdělávání	12
1.2 Malotřídní školy	14
2. Vývoj školství v České republice	16
2.1 Školství v letech 1918–1938	17
2.2 Vývoj malotřídního školství po roce 1945	18
2.3 Vývoj malotřídního školství po roce 1989	22
3. Současná malotřídní škola	23
3.1 Financování malotřídní školy	23
3.2 Struktura malotřídní školy.....	24
3.2.1 Základní škola	24
3.2.2 Školní družina.....	27
3.2.3 Mateřská škola.....	27
3.2.4 Školní stravování.....	30
4. Řízení malotřídní školy.....	31
4.1 Ředitel malotřídní školy	31
5. Vyučovací hodina	35
5.1 Metody a formy výuky	37
5.2 Pedagog malotřídní školy.....	41
6. Malotřídní školy a venkov	44
6.1 Venkov	44
6.2 Postavení malotřídní školy na venkově.....	45
7. Praktická část	47
7.1 Cíl výzkumu	47
7.2 Metody výzkumu	47
7.3 Výzkumný vzorek	47
7.4 Charakteristika obcí	48
8. Zpracování výsledků výzkumu	51
8.1 Základní škola a mateřská škola Regionu Karlovarský venkov	51
8.2 Základní škola a mateřská škola Valeč, okres Karlovy Vary, příspěvková organizace	56
8.3 Základní škola a mateřská škola Chyše, okres Karlovy Vary, příspěvková organizace	60

9. Rozprava	64
9.1 Významné momenty z historie škol	65
9.2 Popis škol	65
9.3 Financování škol	65
9.4 Složení pedagogického sboru	66
9.5 Volnočasové aktivity	67
9.6 Integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami	67
9.7 Školy a kulturní akce v obci	67
9.8 Výhody a nevýhody malotřídního vzdělávání	68
Závěr	69
Seznam použité literatury	71
Prameny	71
Slovníky	72
Internetové zdroje	73

Seznam zkratek:

aj. – a jiné

apod. – a podobně

atd. – a tak dále

č. – číslo

ČR – Česká republika

DVPP – další vzdělávání pedagogických pracovníků

EU – Evropská unie

IT – informační technologie

IVP – Individuální vzdělávací plán

Kč – Koruna česká

KSČ – Komunistická strana Čech

LMP – Lehké mentální postižení

MŠ – Mateřská škola

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

např. – například

odst. – odstavec

popř. – popřípadě

RVP ZV – Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání

Sb. – Sbírkky

str. – strana

SVČ – Středisko volného času

ŠD – Školní družina

ŠVP – Školní vzdělávací program

ZŠ – Základní škola

Úvod

Cílem této diplomové práce je zmapovat problematiku malotřídního vzdělávání v České republice z pohledu zástupců dotazovaných škol v okrese Karlovy Vary. Práce poukazuje jak na pozitivní, tak i na negativní stránky malotřídní školy.

Školy plně organizované převyšují v celkovém zastoupení v České republice školy neúplně organizované. Není mnoho materiálů a pramenů, které by se zaměřovaly na malotřídní vzdělávání, jež je z pozice pedagoga náročnější na organizaci práce. Cíl učitelovy práce zůstává stále stejný, ale velmi se liší v současné době metody a formy práce, pomocí kterých by mělo být dosahováno výstupů, jež jsou uvedeny v RVP ZV. Stejně je to i při naplňování klíčových kompetencí a průřezových témat.

Diplomová práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. Teoretická část vymezuje základní pojmy, definuje malotřídní školu, popisuje historický vývoj školství v období tzv. První republiky, v době 2. světové války, po roce 1945 a posledním obdobím je vývoj školství po roce 1989. Další kapitola zaměřená na současnou malotřídní školu pojednává o jejím financování, struktuře, řízení a řediteli samotném. Dále je práce zaměřena na organizaci vyučování, metody a formy výuky a na vzájemnou interakci mezi učitelem a žáky.

Praktická část diplomové práce obsahuje data ze tří škol, které se nacházejí v okrese Karlovy Vary. Popisuje historický vývoj těchto škol, současný stav, charakterizuje daný region i jednotlivé obce. Zjišťuje z jednotlivých výpovědí stav současného malotřídního vzdělávání, jeho pozitiva a negativa, dále postavení školy na venkově, nabídku volnočasových aktivit i financování školy.

Výzkum byl proveden formou polostrukturovaného rozhovoru s řediteli malotřídních škol. Pro doplnění údajů, zvláště z historie, byla použita také metoda teoretické analýzy školní kroniky a školské dokumentace.

Ze získaných materiálů byla provedena rozprava mezi dotazovanými školami, které nebyly vybrány náhodou. Jedná se o školy podobného typu se zkušeností s malotřídním vzděláváním. Všechny školy jsou zřizovány obcemi, v nichž se nachází, jsou jimi financovány a stejně tak jsou financovány ze stejného kraje – Karlovarského.

Dostupná databáze z Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy ukazuje na postupné ubývání základních škol v České republice. Příčinou může být jednak demografický vývoj, ale také rozšířená síť škol v obcích s dobrou dopravní obslužností,

kam žáci mohou dojíždět, nebo kam dojíždějí rodiče a cestují tedy za prací a vzděláváním společně.

1. Vymezení základních pojmů

1. 1 Základní vzdělávání

Základní vzdělávání je v České republice řízeno zákonem č. 561/2004 Sb. a kurikulárním dokumentem RVP ZV z roku 2005. Dle § 44 zákona č. 561/2004 Sb. „základní vzdělání vede k tomu, aby si žáci osvojili potřebné strategie učení a na jejich základě byli motivováni k celoživotnímu učení, aby se učili tvořivě myslet a řešit přiměřené problémy, účinně komunikovat a spolupracovat, chránit své fyzické i duševní zdraví, vytvořené hodnoty a životní prostředí, být ohleduplní a tolerantní k jiným lidem, k odlišným kulturním a duchovním hodnotám, poznávat své schopnosti a reálné možnosti a uplatňovat je spolu s osvojenými vědomostmi a dovednostmi při rozhodování o své další životní dráze a svém profesním uplatnění.“¹(VALENTA, 2015, str. 128)

Základní vzdělávání je dle mezinárodní klasifikace vzdělávání realizováno na dvou úrovních, a sice na úrovni primární školy a nižší sekundární školy.² (PRŮCHA, str. 380) Takovéto členění lze vidět jen ve střední Evropě a některých skandinávských zemích.

Primární školy jsou relativně samostatné a ucelené části základního vzdělávání, které tvoří počáteční stupeň povinného vzdělávání a zahajují tím tedy povinnou školní docházku trvající 9 let. Dávají žákům základní prvky gramotnosti jako je psaní, čtení, počítání, ale také komunikační a sociální dovednosti, a to ve většině případů díky činnosti jednoho učitele. V České republice se jedná o nižší stupeň základní školy, tedy 1. až 5. ročník povinné školní docházky. Na nižší stupeň dítě vstupuje v 6 letech.³ (PRŮCHA, str. 219)

Nižší sekundární školy jsou institucionálně provázané se školou primární. V Československé republice, s výjimkou let 1948-1953, byla vždy nižší sekundární škola zařazena do jednoho organizačního celku s primární školou. Toto propojení však v našich poměrech přinášelo i některá negativa. Například vzhledem k této integraci mnohdy primární škola ztrácela svou volnost, svébytnost a přizpůsobovala se vyššímu stupni. Dle Spilkové často docházelo k tomu, že učitelé primární školy byli poměrně omezeni v řízení

¹ Citováno z: VALENTA, Jiří. *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2015/2016*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2015. ISBN 978-80-7263-974-8. str. 128

² PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6. str. 380

³ PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6. str. 219

celkové práce školy, která byla velkým komplexem s vysokým počtem žáků a nedocházelo tak k vytváření vhodného klimatu ve škole.⁴ (KOLLÁRIKOVÁ, PUPALA, 2001)

Zákon č. 561/2004 Sb. dovoluje v případě, že není dostatek žáků, jak tomu je v posledních letech, kdy došlo z demografického hlediska k poklesu populace, aby byly zřízeny i základní školy s nižším počtem ročníků než 9. Jedná se o školy, které mají pouze 1. stupeň. Aby se dalo hovořit o škole plnotřídní, musí mít v každém ročníku minimálně 15 žáků. V případě, že se jedná o 2. stupeň základní školy, je minimální počet žáků ve třídě stanoven na 17.⁵ (VALENTA, 2015)

Základní vzdělávání může probíhat ve dvou úrovních. Může být vykonáváno v základních školách plně organizovaných, tj. ve školách, které mají všech 9 ročníků, nebo ve školách neúplně organizovaných, jejímž typem je právě malotřídní škola.⁶ (TRNKOVÁ, 2010)

Dle § 4 vyhlášky č. 48/2005 Sb., o základním vzdělávání a některých náležitostech plnění povinné školní docházky, jsou stanoveny minimální počty žáků na třídu, jedná-li se o školy s neúplným počtem tříd:

- a. „Škola tvořená jednou třídou prvního stupně má nejméně 10 žáků ve třídě.
- b. Škola tvořená dvěma třídami prvního stupně má nejméně 12 žáků v průměru na 1 třídu.
- c. Škola tvořená třemi třídami prvního stupně má nejméně 14 žáků v průměru na 1 třídu.
- d. Škola tvořená čtyřmi a více třídami prvního stupně má nejméně 15 žáků v průměru na 1 třídu.“⁷ (VALENTA, 2015, str. 699)

Z níže uvedeného grafu jasně vyplývá, že se počty základních škol v České republice snižují. Během deseti let je to pokles o 15,35 procent. Tato data byla zpracována Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Nyní se v okrese Karlovy Vary nachází 51 základních škol. Nikde neexistuje v současnosti databáze, kolik z těchto škol je plně organizovaných a kolik neúplně organizovaných.

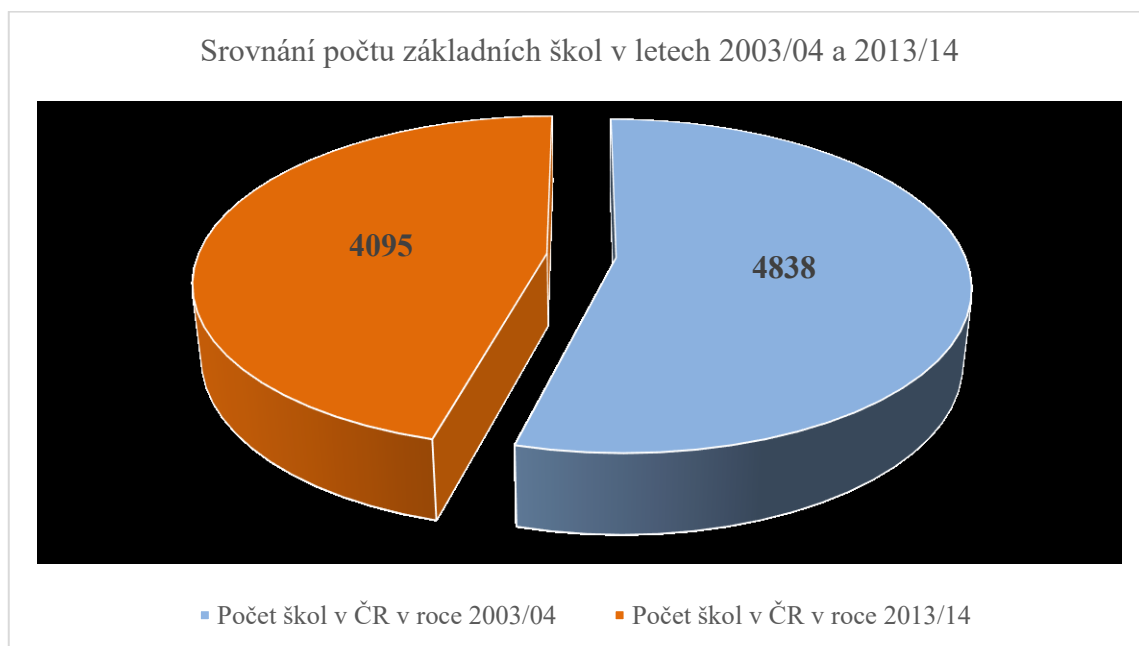
⁴ KOLLÁRIKOVÁ, Zuzana a Branislav PUPALA, ed. *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál (vydavatelství), 2001. ISBN 80-7178-585-7. str. 143-144

⁵ VALENTA, Jiří. *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2015/2016*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2015. ISBN 978-80-7263-974-8. str. 77

⁶ TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 12

⁷ Citováno z: VALENTA, Jiří. *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2015/2016*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2015. ISBN 978-80-7263-974-8. str. 699

Graf č. 1: Srovnání počtu základních škol v letech 2003/04 a 2013/14

1. 2 Malotřídní školy

Dle zákona č. 561/2004 Sb. je v českém vzdělávacím systému možnost zřízení školy, která je tvořena jednou, dvěma či třemi třídami. Pojem malotřídní škola není přesně definována ve školském zákoně, ale má se za to, že se jedná „o takové základní školy, v nichž jsou alespoň v jedné třídě vyučováni společně žáci z více ročníků.“⁸ (PRŮCHA, 2001, str. 52)

Malotřídní vzdělávání lze v České republice organizovat pouze na prvním stupni základní školy. Malotřídní školy jsou zřizovány nejčastěji na venkově, v obcích, ve kterých v důsledku malého počtu potenciálních žáků není možné zřídit samostatné třídy pro každý ročník 1. stupně, tedy pět samostatných tříd. S malotřídními školami ve větších městech se lze setkat jen velmi zřídka. Aby se jednalo o školu s dostatečným počtem žáků v ročníku, musí jejich počet být minimálně 13 žáků, ale vzhledem k nízkému počtu dětí ve spádové oblasti školy lze udělit výjimku.⁹ (PRŮCHA, str. 52)

⁸ Citováno z: PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha: Portál (vydavatelství), 2001. ISBN 80-7178-584-9. str. 52

⁹ PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha: Portál (vydavatelství), 2001. ISBN 80-7178-584-9. str. 52

Malotřídní školy mají totožné cíle a úkoly jako školy plně organizované. Řídí se stejnými pravidly, jelikož musí žáky připravit stejně jako jiné základní školy tak, aby úspěšně zvládli nejen přechod mezi jednotlivými ročníky, ale také přechod mezi stupni základního vzdělání. Vzdělávání na malotřídních školách se nikterak neliší ani v obsahu učiva, používají se stejné učební materiály a učebnice. Rozdíl může existovat v organizaci výuky a v používaných formách výchovné a vzdělávací činnosti, proto je zde patrný rozdílný systém práce přizpůsobený podmínkám v dané třídě. Učitel se musí postarat o to, aby v hodině byli zaměstnáni všichni žáci ze všech ročníků.

2. Vývoj školství v České republice

Vývoj primárních škol je úzce spjat se zavedením povinné školní docházky v roce 1774. Na základně přijetí návrhu reformace Ignaze von Felbigera došlo ke zřízení třech typů škol, a sice školy triviální, hlavní a normální. Nicméně ani jedna z těchto škol neměla tolik tříd, kolik bylo ročníků. Je tedy možno říci, že elementární školství bylo malotřídní. Tento pojem se však vyskytuje až od roku 1869, kdy byl uveden ve školském zákoně. Mimo jiné došlo také k prodloužení školní docházky na osm let a také zavedení nových druhů škol.

Práce v malotřídní škole této doby byla pro učitele nesmírně náročná vzhledem k velkému počtu žáků ve třídě. Návrhy na snížení počtu jednotřídních škol, které byly z hlediska výuky považovány za nejnáročnější, a vzniku více třídních škol, nebyly přijaty.

Počty malotřídních škol v Čechách na přelomu 19. a 20. století ukazuje tato tabulka:

Tabulka č. 1: Počty malotřídních škol na Českém území na přelomu 19. a 20. století

ŠKOLA	ROK	
	1895 (podíl v %)	1910 (podíl v %)
Jednotřídní	428 (15,5%)	498 (15,4%)
Dvoutřídní	920 (33,4%)	1055 (32,6%)
Troj – pětistřídní	1355 (49,1%)	1620 (50%)
Šesti – osmitřídní	54 (2%)	64 (2%)
Celkem	2757 (100%)	3237 (100%)

Zdroj: TRNKOVÁ, 2010, str. 19

Poměrně komplikované bylo posuzování úspěšnosti tehdejších obecních škol. V roce 1900 došlo k porovnávání gramotnosti národů rakousko-uherské monarchie, ve kterém se Češi umístili na prvním místě. Gramotní obyvatelé starší 11 let činili 94,6%, stejně tak rozdíl v gramotnosti mezi venkovským a městským obyvatelstvem činil jen 6,8% ku prospěchu městského obyvatelstva.¹⁰

¹⁰ TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 18-19

2. 1 Školství v letech 1918-1938

České školství na počátku 20. století i navzdory reformnímu pedagogickému hnutí, které se rozšířilo v evropských státech i USA, navazovalo na rakouskou tradici. Velmi brzy se sice, zvláště díky příklonu k pozitivismu, česká pedagogika inspirovala také proudy přicházejícími z anglosaského světa frankofonních zemí. K výrazným změnám ve školství však po vzniku samostatného československého státu nedošlo. Školství v Československé republice nebylo zásadním způsobem reformováno žádným školským zákonem. V roce 1922 vyšel pouze tzv. Malý školský zákon, který ale přinesl pouze dílčí změny. Jednalo se například o používání označení občanské školy pro školy měšťanské, zavedení nového předmětu občanská nauka a výchova a také došlo k úpravě maximálního počtu žáků ve třídě. Počet měl během deseti následujících let klesnout z původních osmdesáti žáků na šedesát.¹¹ (KASPER, 2008)

Toto snižování však vzhledem k ekonomickým poměrům v zemi bylo mnohem pomalejší. Vytvoření potřebného personálního, ale i hmotného vybavení základní školské sítě bylo v poválečném hospodářství velmi zatěžující. Školství v jednotlivých zemích nově vzniklého Československa bylo velice rozdílné. Potřeba velké investice do budování škol byla zejména na Slovensku a v Podkarpatské Rusi.¹² (TRNKOVÁ, 2010)

Tzv. Malý školský zákon zasáhl také do fungování malotřídních škol. Upravení počtu žáků ve třídách sice učitelům velkou úlevu nepřineslo, ale vzhledem k okolnostem k němu opravdu došlo. V letech 1917-1927 došlo k podstatnému úbytku dětské populace následkem první světové války, kdy došlo ke snížení porodnosti i dětské úmrtnosti. Ukázalo se to v letech 1921-1926. „*Zatímco ve školním roce 1917/1918 navštěvovalo národní školy 1 687 494 žáků, pak ve školním roce 1926/1927 to bylo pouze 1 210 308 žáků. Za 10 let tedy ubylo na území historických zemí 28,3 % žáků.*“¹³(TRNKOVÁ, 2010, str. 20)

Z více než 80 % se v českých zemích jednalo o školství malotřídní. Pro tyto školy byly vydávány speciální učební plány, ve kterých byl vyučovací obsah zkrácen. Obsah učiva nebyl rozdělený na ročníky, ale na oddělení, do kterých byly umísťovány děti nejbližšího věku. Jednotlivá oddělení měla svou konkrétní skladbu předepsanou učebními

¹¹KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2429-4. str. 198-199

¹²TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 20

¹³Citováno z: TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 20

osnovami, nižší ročníky se primárně osamostatňovaly a vyšší se spojovaly. Díky tomuto zužování učiva byla malotřídní škola označována jako škola, která poskytuje informačně nedostatečné či méně kvalitní vzdělání. Malotřídní školy byly většinou na venkově. Možnost navštěvovat měšťanskou školu byla často pro děti z venkova obtížná z důvodu dojíždění.

Na tento stav reagoval i reformní pedagog Václav Příhoda. České školství nepovažoval v žádném případě za demokratické. Kritizoval nemožnost rodičů či žáků samotných rozhodnout se, jaký typ školy budou navštěvovat a jaké předměty budou studovat. Poukazoval na to, že se u dětí potírají jejich individuální zvláštnosti, schopnosti či nadání.¹⁴ (KASPER, 2008)

Své ucelené představy o reformě představil v článku Problém malotřídní školy. Za základní požadavek považoval zřizování obecných škol se školními okresy, aby se mohly vytvářet větší školské administrativní celky, a tím by mohly být pro každý ročník zřízeny samostatné třídy. Dopravu potenciálních žáků z venkova chápal jako problém, proto požadoval úpravu ve vzdělávacím obsahu pro malotřídní školy. Chtěl, aby všechny děti měly zajištěný stejný přístup ke vzdělání ve stejném rozsahu. Rozdíly v malotřídních školách oproti školám plně organizovaným připouštěl pouze v organizační a metodické oblasti.

Většina těchto snah o reformu českého školství však nebyla realizována. Nastala velká hospodářská krize a později německá okupace, které bránily vzniku nového demokratického školství.¹⁵(TRNKOVÁ, 2010)

2.2 Vývoj malotřídního školství po roce 1945

Po únoru roku 1948 dochází k výraznému předělu v historii české a slovenské pedagogiky. Oficiálním východiskem státní výchovné politiky se stává socialistická výchova.

Byl vydán zákon č. 95 o jednotné úpravě základního školství ze dne 21. 4. 1948, který vytvořil jednotnou školskou soustavu včetně mateřských škol, sjednotil školy

¹⁴ KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2429-4. str. 203

¹⁵ TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPOKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 20

druhého stupně, zavedl bezplatnou laickou státní školu a stanovil povinnou školní docházku všech dětí na 9 let.

V dubnu 1959 bylo Ústředním výborem KSČ přijato usnesení O těsném spojení školy se životem a dalším rozvoji výchovy a vzdělávání v Československu. Toto usnesení obsahovalo zhodnocení výsledků práce škol a byly stanovené úkoly pro další období. Například jesle a mateřská škola poskytovala dětem předškolní výchovu. Jejich rozmístění a působení mělo být přizpůsobeno požadavkům národního hospodářství. Na organizaci předškolního vzdělávání navazovalo základní vzdělání poskytované základní devítiletou školou. Jejím úkolem bylo zajistit charakter všeobecně vzdělávací, polytechnické a pracovní školy. Tato škola byla označována v systému tehdejšího školství jako škola I. cyklu, na kterou navazovaly školy II. cyklu, a to:

1. odborná učiliště a učňovské školy,
2. střední všeobecně vzdělávací školy,
3. střední školy,
4. střední školy pro pracující.

I malotřídních škol se nová školská legislativa výrazně dotkla. Každý ročník malotřídní školy měl vytvořit samostatné oddělení se stejnými učebními osnovami jako na plně organizovaných školách. Malotřídní školy byly tedy postaveny na stejnou úroveň jako všechny obecné školy. Malotřídní škola přestala být jako pojem používána a byla nahrazena termínem škola s menším počtem tříd.¹⁶ (TRNKOVÁ, 2010, str. 22)

K velkým změnám došlo i u učitelů malotřídních škol, kteří museli výrazně změnit svou výuku. Jelikož se ale stále jednalo o velké zatížení učitelů, kteří sjednocením osnov museli vynaložit hodně sil, aby splnili požadavky nového zákona, musela se hledat jiná řešení. Ministerstvo v letech 1951-1952 nařídilo adekvátní zařazování jednotlivých ročníků do tříd. Pro toto zařazování byl stanoven vzorec, a sice:

„na škole dvojtřídní – do 1. třídy – žáci 1. a 3. ročníku,

do 2. třídy – žáci 2., 4. a 5. ročníku;

na škole trojtřídní do 1. třídy – žáci 1. ročníku,

do 2. třídy – žáci 2. a 4. ročníku,

do 3. třídy – žáci 3. a 5. ročníku.“¹⁷ (OPATRIL, 1985, str. 124)

¹⁶ TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 22

¹⁷ Citováno z: OPATRIL, Stanislav. *Pedagogika pro učitelství prvního stupně základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1985. str. 124

Druhým výrazným opatřením ve věci ulehčení učitelům bylo zavedení tzv. rozšířeného vyučování. Učitelé jednotřídek, eventuálně dvoutřídek, měli možnost prodloužení úvazku o 6-10 hodin týdně. Vedlo to k možnosti sestavit rozvrh tak, aby každý ročník byl vyučován alespoň v některých hodinách osamoceně, maximálně s jedním dalším ročníkem.

K dalšímu usnadnění práce učitelů, zejména těm, kteří vyučovali na nejmenších malotřídních školách, došlo ve druhé polovině 50. let. Žáci posledního ročníku byli přerazováni do plně organizované školy v nejbližším okolí. Toto přerazování šlo však učinit jen tehdy, nedošlo-li odchodem žáků o rapidní snížení počtu žáků, který by způsobil změnu v organizaci školy a stejně tak tomu bylo i v nové situaci pro plně organizované školy, kde nemělo dojít ke vzniku nové třídy. Výuka v posledním ročníku byla považována za obzvlášť náročnou.

V této době začala ale také být řešena ekonomická stránka primárního školství. Začaly se dávat do poměru počty malotřídek s počty žáků, jež ji navštěvovali společně, s náklady na jejich provoz. Na území České republiky ve školním roce 1955/56 byly počty malotřídních škol následující:¹⁸ (TRNKOVÁ, 2010, s. 25):

Tabulka č. 2: Organizace vyučování v 1. – 5. ročníku základní školy v roce 1955/1956 (na území dnešní České republiky)

Základní školy (1. - 5. ročník)	1935/36			
	Absolutní počet škol	% ze všech ZŠ	Absolutní počet žáků	% ze všech 1. - 5. ročníků
Jednotřídní	2837	34,2	66 475	7,6
Dvoutřídní	2281	27,5	117 943	13,5
Trojtrídní	808	9,7	70 943	8,1
Čtyřtrídní	337	4,1	38 261	4,4
Pětitrídní (úplné)	2041	24,5	581 123	66,4

Zdroj: TRNKOVÁ, 2010, str. 25

Situace zůstala v podstatě podobná jako v meziválečném období, ale došlo ke zvýšení počtu prvních stupňů na plně organizovaných školách. Takovéto školy ale v této době tvořily pouze 24,5 % z celkového počtu všech primárních škol, což vedlo

¹⁸ TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 25

k negativním ohlasům, začaly vznikat snahy o rušení malotřídek a zajištění pro venkovské obyvatelstvo rovnocenných podmínek pro vzdělávání.

V začátcích 70. let se podporovala výstavba pouze plně organizovaných škol a od roku 1971 došlo k prvnímu rušení malotřídních škol. Celý proces rušení měl být dokončen na sklonku 80. letech. Přesto, že v této době už byla ideálem plně organizovaná základní škola, počítalo se se zachováním některých malotřídek, ale jen těch se dvěma třídami.

Ve stejné době došlo k vypracování nové koncepce pojetí výuky na základní škole, která měla nejvíce zasáhnout první stupeň. Podle této koncepce se celoplošně začalo vyučovat ve školním roce 1976/77. Došlo ke zkrácení prvního stupně základní školy na čtyři roky, čímž byla zjednodušena organizace malotřídek, kterým ubylo jedno oddělení. Náročnější ale bylo zvládnout učivo rozplánované na pět let za čtyři roky. Někteří žáci s touto koncepcí měli problémy, vyžadovali větší pozornost a spolupráci s učitelem. Autoři této koncepce si problémy také uvědomovali a doporučovali, aby se souběžně se spuštěním reformy zrušilo co nejvíce jednotřídních škol nebo byla zavedena spolupráce nejbližších malotřídek. Vrchol rušení malotřídních škol v našich zemích můžeme sledovat v období mezi lety 1976/1980. Jednotřídní školy byly tímto procesem postiženy nejvíce. Nejlépe na tom byly školy čtyřtřídní, jelikož se z nich stala v důsledku čtyřletého prvního stupně škola plně organizovaná.¹⁹ (TRNKOVÁ, 2010)

V 80. letech, po pozvolném uvolnění politické atmosféry v Sovětském svazu, se začalo opatrně mluvit o nepřesnosti a negativních aspektech této školské koncepce. Pro žáky, kteří byli intelektuálně průměrní nebo podprůměrní bylo zvládnání učebních osnov obtížné a někteří učitelé primárních škol se rozhodli o nich mluvit. Také rušení malotřídních škol bylo konečně chápáno jako neuvážené. Existence malotřídních škol stále ale byla kritizována a tyto školy byly považovány za deficitní typ organizace školy. Dá se říci, že vznikly dva tábory. Tábor pedagogů a školských politiků, kteří stále prosazovali názor, že ekonomická náročnost malotřídek je vyšší než úplných škol. Méně jednotný byl ale tábor pedagogů, ve kterém byli zastánci i odpůrci malotřídních škol. Političtí vládců se samozřejmě připojili k odpůrcům. Všichni si ale byli vědomi nedostatečné přípravy učitelů na výuku v takovýchto školách na pedagogických fakultách.²⁰(TRNKOVÁ, 2010)

¹⁹ TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPEKOVÁ. *Málotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 29

²⁰ TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPEKOVÁ. *Málotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 29-31

²⁰ Citováno z: TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPEKOVÁ. *Málotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 31

2. 3 Vývoj malotřídního školství po roce 1989

Po roce 1989 nastalo mnoho změn nejen politických, ale také změn ve školství. Mnoho autorů pedagogických knih se již v předchozím období přiklánělo k malotřídnímu vzdělávání za předpokladu, že mu bude dopřána řádná personální, metodická a materiální podpora, nebyli vyslyšeni. Svou samostatnost mohly zpět získat také malé obce, které o ni přišly v období zavádění koncepce střediskového osídlení. Mohly se opět stát zřizovateli školy a také toho řada z nich využila. „*V letech 1990-1996 vzniklo 308 nových základních škol. Šlo přitom zejména o obnovu neúplných a malotřídní škol, které tvořily 84 % (tj. 257) tohoto přírůstku.*“ Tyto školy tvořily 41 % všech základních škol. ²¹(TRNKOVÁ, 2010, str. 31)

²¹ TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 31

3. Současná malotřídní škola

3. 1 Financování malotřídní školy

Za finanční hospodaření školy nebo školského zařízení zodpovídá ředitel, který návrh rozpočtu projednává se zřizovatelem a se školskou radou. Financování škol a školských zařízení ze státního rozpočtu upravuje zákon č. 561/2004 Sb. §160. Všechny tři školy, které tvoří zkoumaný vzorek této práce, mají shodné financování, konkrétně se jedná o financování:

„c) škol a školských zařízení zřizovaných obcemi nebo svazky obcí, s výjimkou školských výchovných a ubytovacích zařízení podle § 117 odst. 1 písm. c) a jazykových škol s právem státní jazykové zkoušky, a to na platy, náhrady platů, nebo mzdy a náhrady mezd, na odměny za pracovní pohotovost, odměny za práci vykonávanou na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr a odstupné, na výdaje na úhradu pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a na úhradu pojistného na všeobecné zdravotní pojištění, na příděly do fondu kulturních a sociálních potřeb a ostatní náklady vyplývající ze základních pracovněprávních vztahů, na výdaje podle § 184 odst. 1 a 2, výdaje na nezbytné zvýšení nákladů spojených s výukou dětí, žáků a studentů zdravotně postižených, výdaje na učební pomůcky, výdaje na školní potřeby a na učebnice, pokud jsou podle tohoto zákona poskytovány bezplatně, a rovněž výdaje na další vzdělávání pedagogických pracovníků, na činnosti, které přímo souvisejí s rozvojem škol a kvalitou vzdělávání.“²²(VALENTA, 2015, str. 304-305)

Ostatní výdaje, jako jsou například výdaje na provoz školy nebo investiční výdaje, financuje školám a školským zařízením zřizovatel, a to ze svého rozpočtu. Princip normativního přidělování financí se poskytuje podle skutečného počtu dětí, žáků nebo studentů. Maximálně však do výše povolené kapacity, která je uvedena ve školském rejstříku. Toto financování se změní s nástupem reformy financování regionálního školství. Nebudou se totiž poskytovat finanční prostředky podle počtu žáků, ale podle počtu odučených hodin, případně úvazků. Pro školy s malotřídním vzděláváním a jejich zaměstnance to bude znamenat zajištění lepšího financování. Teď jsou totiž jen nepatrně finančně zvýhodněni. Dochází tak k určité, i když úměrně k práci v malotřídce nepřilíh

²² Citováno z: VALENTA, Jiří. *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2015/2016*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2015. ISBN 978-80-7263-974-8. str. 304-305

významné, kompenzaci. Ředitel malé nebo menší školy tak nebude muset mít obavy, že mu v průběhu roku odejde žák, a škola pak nebude mít dostatek finančních prostředků.

3. 2 Struktura malotřídní školy

Struktura malotřídních škol má svá specifika. Základní škola nestojí zcela osamoceně jako instituce, ale má další součásti. Většinou jsou to mateřské školy, školní jídelna a při základní škole také školní družina. Všechny součásti mají svého vedoucího pracovníka, nad kterým dělá kontrolu ředitel základní školy. Z důvodu finanční náročnosti provozu došlo ve většině venkovských škol ke sloučení těchto, dříve samostatně stojících, organizací do jednoho celku, čímž se usnadnilo nejen jejich financování, ale také jejich řízení a správa.

3. 2. 1 Základní škola

Malotřídní základní školy výrazně změnily v průběhu století svou podobu. Dříve malotřídní školy vznikaly proto, že nebyla dostatečně vybudovaná síť škol. Školy se nacházely ve větších obcích, kam ne každé dítě mělo možnost docházet. Stejně tak tomu bylo i u učitelů. Vznikaly proto malotřídní školy, v nichž se učilo více žáků rozdílného věku najednou. Třídy byly početné, docházelo i k tomu, že existovala pouze jedna či dvě třídy. V dnešní době se malotřídní školy nachází v obcích, v nichž je z hlediska demografického vývoje nižší počet žáků, i ve spádovém obvodu, a škola nedosáhne do státem určeného minima pro zřízení samostatného ročníku. Můžeme tedy říci, že se jedná o školy venkovské.

V historicky starší podobě malotřídních škol existovaly také školy, které měly všech 5 ročníků v jedné třídě a všechny žáky vyučoval jeden učitel, který zároveň školu řídil. Musel tak zastupovat jak roli učitele, tak zároveň vychovatele. Vyučování v jednotřídních školách je velice náročné a vyžaduje hodně sil a velkou přípravu.

Karel Tupý ve své publikaci K didaktickým problémům malotřídních škol vydané v roce 1978 popisuje tehdejší podobu malotřídních škol. Školy byly děleny na jednotřídní,

dvoutřídní, trojtřídní a čtyřtřídní. Každá možnost se dále dělila dle počtu ročníků ve třídě.²³ (TUPÝ, 1978)

Jednotřídní škola byla dělena na:

- a) Jednotřídní školu se dvěma ročníky, která se však vyskytovala velice zřídka. V takovémto případě učitel pracoval se dvěma ročníky v jedné třídě, nejčastěji s těmi nejnižšími.
- b) Jednotřídní školu se třemi ročníky, která se vyskytovala v obcích, v nichž byla možnost pro žáky 4. a 5. ročníků docházet vzhledem k příznivým podmínkám a okolnostem dopravní sítě do školy do plně organizované školy.
- c) Jednotřídní škola se čtyřmi ročníky byla nejčastější. Žáci 5. ročníku docházeli do škol plně organizovaných, nebo do škol s úplným nižším stupněm.

Každá skupina těchto jednotřídních škol znamenala ale komplikace v českém školství. Jednalo se o vysoké nasazení učitele a náročnost výuky. Mnohdy byla výrazným problémem sociální a pedagogická izolovanost učitele od pedagogického střediska. Některé nedostatky byly také viděny v naplňování žádoucích vyučovacích výsledků, jelikož se stále jednalo o školu, která byla součástí jednotné vzdělávací sítě a platila pro ni stejná pravidla a stejné učební osnovy, jako kdekoliv jinde.

Šlo zde najít i mnohé klady, nejčastěji ve vztazích mezi učiteli a žáky, také mezi vztahem učitele a rodiny. Jelikož se výuka konala ve většinou málopočetných skupinách žáků různého věku, učitel všechny žáky dobře znal, stejně tak i jejich rodiče a rodinné zázemí.

Dvoutřídní škola se dělila na:

- a) Dvoutřídní školu se třemi ročníky, jejíž výskyt byl a je ojedinělý. Fungovaly za předpokladu, že jeden ročník měl vysoký počet žáků a byla potřeba, aby byl ve třídě osamocen. Zbylé dva ročníky neměly dostatečný počet žáků a musely proto fungovat společně. V takovémto případě se pracovní podmínky velmi podobaly práci na plně organizované škole.
- b) Dvoutřídní školu se čtyřmi ročníky, která v době 70. let převažovala.

²³ TUPÝ, Karel. *K didaktickým problémům málotřídních škol*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1978. str. 18

c) Dvoutřídní školu s pěti ročníky, která byla a je také velice častá. Vyučování probíhalo ve dvou třídách – v jedné třídě pracují dva ročníky, tedy dvě oddělení, a ve druhé třídě pracovaly tři ročníky, tedy tři oddělení.

Oproti jednotřídním školám měla dvojtřídní škola mnohé výhody. Na takovéto škole působili dva učitelé, čímž nedocházelo k izolovanosti učitele, jako tomu bylo v jednotřídní škole. Mohli společně sdílet pedagogické a výchovné problémy, vedli téměř nepřetržitý pedagogický dialog a metodicky si mohli pomáhat.

Trojtřídní škola se dělila na:

- a) Trojtřídní školu se čtyřmi ročníky, ve které byl nejčastěji 1. a 2. ročník osamocen a další dva ročníky, tedy 3. a 4. ročník byl vyučován v jedné třídě.
- b) Trojtřídní školu s pěti ročníky, která měla nejčastěji samostatně 1. ročník, zbylé čtyři ročníky pracovaly ve třídách po dvou odděleních, tedy 2. a 3. ročník společně v jedné třídě a 4. a 5. ročník ve druhé třídě.

Čtyřtřídní škola s pěti ročníky se dělila pouze dle rozdělení ročníků, ve kterých se vyučovalo v odděleních. Mohlo se jednat o spojení, kdy:

- a) První tři ročníky pracovaly samostatně pod vedením třech učitelů, tedy jako v plně organizované škole, a zbylé dva ročníky, 4. a 5., pracovaly společně v jedné třídě se dvěma odděleními pod vedením jednoho učitele. Tato možnost byla nejčastější.
- b) Jakékoliv jiné rozčlenění, ze kterého vyplývá, že tři ročníky, nezávisle po sobě, byly vyučovány samostatně a dva jakékoliv ročníky ze zbylých ročníků byly vyučovány v odděleních.

Čtyřtřídní škola s pěti ročníky se svou podobou vytvářela přechod ke vzniku plně organizovaných škol, které fungovaly zcela samostatně, jelikož se v odděleních vyučovaly jen dva ročníky z pěti možných.²⁴ (TUPÝ, 1978)

V současné době malotřídní školy z hlediska struktury, ne však z hlediska pojetí výuky a obsazení žáků a pedagogického sboru, svou podobu výrazně nezměnily. Nejčastěji jsou zastoupeny školy dvojtřídní, naopak nejméně je škol čtyřtřídních. Vzhledem k moderním metodám vyučování, projektovým dnům a jiným akcím, kterým se školy věnují, se zabraňuje sociální a pedagogické izolovanosti učitelů malotřídních škol. Školy jsou vybaveny jako kterékoliv jiné, fungují na zcela stejném principu a zásadách jako plně organizované školy. Dá se říci, že od jiných škol se liší pouze v množství žáků navštěvujících danou školu.

²⁴ TUPÝ, Karel. *K didaktickým problémům malotřídních škol*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1978. str. 18-22

3. 2. 2 Školní družina

Školní družina je upravena zákonem 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, vyhláškou č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, ve znění vyhlášky č. 109/2011 Sb., a vyhlášky č. 279/2012 Sb.

Zájmové vzdělávání je určeno pro žáky, účastnit se ho mohou také pedagogičtí pracovníci, zákonní zástupci nezletilých účastníků, eventuálně i další fyzické osoby. Zájmové vzdělávání může být dle § 3 vyhlášky č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, prováděno ve školských zařízeních jako je středisko volného času, školní klub či školní družina.

V § 8 vyhlášky č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání je rozvedena činnost školní družiny. Školní družina nabízí zájmové vzdělávání, které je určeno pro žáky jedné nebo více škol, eventuálně i dětem v přípravné třídě. Na malotřídních školách se školní družina zabývá poskytováním zájmového vzdělávání žákům a dětem předškolního věku jedné školy. Do školní družiny se zapisují zájemci na základě písemné přihlášky, proto jsou činnosti určeny převážně pro přihlášené. Zaměřuje se převážně na odpočinkové činnosti či na přípravu na vyučování.

V § 9 vyhlášky č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, jsou popsány účastníci činnosti školní družiny. Ta je určena především žákům 1. stupně základních škol. Lze ale přijímat i žáky přípravných tříd, či žáky 2. stupně, pro potřeby malotřídních škol však tato možnost není adekvátní vzhledem k tomu, že přípravné třídy se téměř nevyskytují a 2. stupeň nemají. V § 10 je uvedena organizace činnosti družiny. Oddělení se smí naplnit nejvýše do počtu 30 účastníků. V případě, že bude účastníkem také osoba se zdravotním postižením, je počet shodný, ovšem počet takovýchto účastníků nesmí být vyšší než pět.²⁵ (VALENTA, 2015)

3. 2. 3 Mateřská škola

Mateřskou školu legislativně upravuje zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, jinými slovy školský

²⁵ VALENTA, Jiří. *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2015/2016*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2015. ISBN 978-80-7263-974-8. str. 778-783

zákon. Dále je upravena také vyhláškou č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání, ve znění vyhlášky č. 43/2006 Sb. a vyhlášky č. 214/2012 Sb.²⁶ (VALENTA, 2015)

Školský zákon upravuje celé fungování předškolního vzdělávání. V § 33 se zabývá cíli předškolního vzdělávání, a sice: „Předškolní vzdělávání podporuje rozvoj osobnosti dítěte předškolního věku, podílí se na jeho zdravém citovém, rozumovém a tělesném rozvoji a na osvojení základních pravidel chování základních životních hodnot a mezilidských vztahů. Předškolní vzdělávání vytváří základní předpoklady pro pokračování ve vzdělávání. Předškolní vzdělávání napomáhá vyrovnávat nerovnoměrnosti vývoje dětí před vstupem do základního vzdělávání a poskytuje speciálně pedagogickou péči dětem se speciálními vzdělávacími potřebami.“²⁷ (VALENTA, 2015, str. 106)

Organizace předškolního vzdělávání je upravena v § 34 školského zákona. Ředitel mateřské školy společně se zřizovatelem stanovuje termín a místo pro podávání přihlášek pro přijetí dítěte k předškolnímu vzdělávání. Dítě může být ale přijato i během roku, dovolí-li to kapacita mateřské školy. Předškolní vzdělávání je organizováno pro děti ve věku od tří do šesti let. O přijetí dítěte rozhoduje ředitel, ten může také stanovit zkušební pobyt dítěte (délka však nesmí přesáhnout 3 měsíce). Dostaví-li se k zápisu do mateřské školy dítě se zdravotním postižením, rozhodne o jeho přijetí ředitel mateřské školy na základě vyjádření školského poradenského zařízení, které musí mít písemnou podobu, eventuálně také na základě vyjádření registrujícího lékaře.

Vyhláška č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání určuje další podrobnosti o podmínkách provozu mateřské školy, o její organizaci, o počtech přijatých dětí ve třídách, o stravování dětí a mimo jiné také o péči o zdraví a bezpečnosti dětí.

Dle § 1 vyhlášky č. 14/2005 Sb., o předškolním vzdělávání lze zřídit mateřské školy s celodenním, polodenním a internátním provozem. Jedná-li se o mateřskou školu s celodenním provozem, je vzdělávání dítěti poskytováno déle než 6,5 hodiny denně, nejdéle však 12 hodin denně. Jedná-li se o mateřskou školu s polodenním provozem, je vzdělávání dítěti poskytováno nejdéle 6,5 hodiny denně. Mateřská škola s internátním provozem poskytuje dítěti celodenní péči a vzdělávání. Kombinace těchto typů mateřských škol je možná.

²⁶ VALENTA, Jiří. *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2015/2016*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2015. ISBN 978-80-7263-974-8.

²⁷ Citováno z: VALENTA, Jiří. *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2015/2016*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2015. ISBN 978-80-7263-974-8. str. 106

Dle § 1a má předškolní vzdělávání 3 ročníky. První ročník je určen pro děti, které v daném roce dovrší 4 roky věku. Druhý ročník je určen pro děti, které v daném roce dovrší 5 let věku a třetí ročník je určen pro děti, které v daném roce dovrší 6 let věku, společně pro děti, kterým byl povolen odklad povinné školní docházky. V jedné třídě mateřské školy je možné seskupení dětí z různých ročníků. Jestliže je ve třídě integrováno dítě se speciálními vzdělávacími potřebami, je ředitel povinen zajistit nezbytnou speciálně pedagogickou podporu a podmínky, které odpovídají individuálním vzdělávacím potřebám dítěte a vedou k jeho všestrannému rozvoji.

V § 2 školského zákona jsou uvedeny počty přijatých dětí ve třídách mateřské školy. Mateřské školy jsou rozčleněny na školy s jednou třídou a se dvěma a více třídami. Dále je v počtu dětí také rozhodující, zda se jedná o jedinou mateřskou školu v obci, či je v obci mateřská škola s dvěma a více třídami. Třída mateřské školy musí být naplněna maximálně do počtu 24 dětí. Navštěvují-li třídu mateřské školy děti se zdravotním postižením, je maximální počet dětí ve třídě stanoven na 19. V mateřské škole, ve které je jen jedna třída, má být nejméně 15 dětí. Jedná-li se o mateřskou školu se dvěma a více třídami, je minimální počet dětí ve třídě stanoven na 18. Pokud se v obci nachází pouze jedna mateřská škola s jednou třídou, má mít nejméně 13 dětí. Pokud je v obci mateřská škola se dvěma a více třídami, je minimální počet dětí na třídu stanoven na 16. Mateřské školy při malotřídních školách mívají nejčastěji jednu smíšenou třídu.

Za bezpečnost a péči o zdraví od doby, kdy si pedagogický pracovník převezme od zákonného zástupce dítě, až do doby předání, odpovídá právnická osoba, která vykonává činnost mateřské školy. Aby byla bezpečnost dětí zajištěna adekvátně i mimo místo vyhrazené pro mateřskou školu, tedy při výletech, vycházkách do přírody, a podobně, musí ředitel nejen malotřídní školy stanovit počet pedagogických pracovníků tak, aby na jednoho pedagogického pracovníka připadlo nejvýše:

- a) Z běžných tříd 20 dětí.
- b) Ze tříd, ve kterých jsou zařazené děti se zdravotním postižením, 12 dětí.

Tyto počty ve výjimečných případech může ředitel mateřské školy změnit. V mateřských školách s jednou smíšenou třídou při malotřídní škole se o pedagogický dohled starají povětšinou dva pedagogové.

Stravování dětí v mateřské škole je stanoveno dle dohody ředitele a zákonného zástupce. Je-li dítě v době stravování přítomno, mělo by se ho také účastnit. Další

rozsah a organizace stravování dětí v mateřské škole a jeho úplata se řídí vyhláškou č. 107/2005 Sb., o školním stravování.²⁸ (VALENTA, 2015)

3. 2. 4 Školní stravování

Školní stravování je upraveno zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, vyhláškou č. 107/2005 Sb., o školním stravování, ve znění vyhlášky č. 107/2008 Sb., č. 463/2011 Sb. a vyhlášky č. 17/2015 Sb. Školním stravování je služba pro děti, žáky, studenty a další osoby. Řídí se výživovými normami, které jsou obsaženy v příloze této vyhlášky a rozpětím finančních limitů pro nákup příslušných potravin. Úhrada za využívání služeb školního stravování je stanovena dle finančních normativů a vybírá ji provozovna. Školní stravování je pod vedením ředitele školy, má však svého odpovědného vedoucího pracovníka, který se v případě nutnosti zodpovídá řediteli školy.

V § 3 vyhlášky č. 107/2005 Sb., o školním stravování jsou uvedena zařízení školního stravování a jejich provoz. Školní stravování lze provádět ve třech typech zařízení, a sice ve školní jídelně, školní jídelně – vývařovně, a ve školní jídelně – výdejně. Školní jídelna vydává jídla, která byla uvařena jimi v prostorách k tomu určených a zároveň může připravovat také jídla, která jsou převážena do zařízení vedených jako výdejna. Školní jídelna – vývařovna připravuje jídlo, které vydává školní jídelna – výdejna. Školní jídelna – výdejna pouze tedy vydává jídlo, které bylo připraveno v jiném zařízení, než je ona sama.

V § 4 vyhlášky č. 107/2005 Sb., o školním stravování je uveden rozsah služeb, které smí poskytovat školní stravování. Rozumí se tím hlavní jídlo (oběd – polévka, předkrm, hlavní chod, nápoj a případně doplněk v podobě salátu, dezertu, ovoce; eventuálně i večeře), doplňkové jídlo (snídaně, přesnídávka, svačina a eventuálně druhá večeře). V základní škole je nabízeno jídlo v podobě oběda, v mateřské škole je možnost odebírat snídaní, oběd, svačinu.²⁹ (VALENTA, 2015)

²⁸ VALENTA, Jiří. *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2015/2016*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2015. ISBN 978-80-7263-974-8. str. 640-646

²⁹ VALENTA, Jiří. *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2015/2016*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2015. ISBN 978-80-7263-974-8. str. 792-798

4. Řízení malotřídní školy

Škola jako organizace se od všech ostatních liší v jejím řízení. Vyskytly se názory, že si školy, stejně jako jiné běžné organizace, musí poradit s rozhodováním o klíčových cílech a záměrech, dělbou práce, přijímáním nových členů, péčí o ně a s procesem rozvoje. Řídící a organizační struktura škol je roztržena, vnímána jako volněji uchopitelný vztah mezi učiteli, mezi učiteli a dalšími pracovníky školy i mezi školou a jejím bezprostředním okolím. Škola jako organizace je součástí veřejného sektoru a je značně ovlivněna společenským kontextem. Na školu jsou proto vyvíjeny různé tlaky a působí na ni různé determinanty, se kterými se musí vyrovnávat. K samotnému řízení školy je třeba přistupovat jinak než k řízení jiných organizací. Výrazným faktorem ovlivňujícím řízení školy, je její velikost. Vzhledem k malotřídním školám je potřeba na školu pohlížet jako na sociální organizaci. Samozřejmostí je, že úkolem malotřídní školy je v každém případě zajišťovat výchovně vzdělávací proces, ale důležité je také její umístění, tedy venkov. Základní úkol je tedy rozšířen ještě o mimoškolní výchovu, sociálně kulturní činnost, eventuálně osvětu.³⁰ (TRNKOVÁ, 2010)

4.1 Ředitel malotřídní školy

Obecně lze říci, že na ředitele malotřídní školy se vztahují veškeré povinnosti i práva jako na ředitele plně organizovaných škol, jelikož mezi oběma organizacemi nejsou žádné rozdíly. Ředitele vymezuje zákon č. 536/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Vztahují se na něj předpoklady jako na učitele a další, rozšířená specifika, která jsou vymezena v § 5 tohoto zákona. Ředitelem může být fyzická osoba, která získala praxi v přímé pedagogické činnosti, nebo v řídicí činnosti, či v činnosti ve výzkumu trvající 4 roky v případě, že se uchází o post ředitele základní školy. Dva roky ode dne, kdy fyzická osoba začala vykonávat funkci ředitele školy však musí získat znalosti v řízení školství, a to úspěšným absolvováním studia pro ředitele škol.³¹ (VALENTA, 2015)

³⁰ TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 143-144

³¹ VALENTA, Jiří. *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2015/2016*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2015. ISBN 978-80-7263-974-8. str. 32

Důležitým aspektem, jak nahlížet na ředitele malotřídních škol, je prvek očekávání a vlastní ambice, se kterými začínající ředitel do této funkce vstupuje. Pro mnohé může být vidina toho, že bude vlastním zaměstnavatelem, zároveň bude vyučovat a bude naplňovat své vize, lákavá. Zpravidla však při zjištění, že nelze naplnit veškeré cíle tak, jak si je na začátku svého působení vytyčil, může být zklamán.

Existují dva typy ředitelů malotřídních škol, a sice:

a) Ten, pro kterého je tato pozice pouhým přechodným zastavením na cestě k jiné kariéře.

b) Ten, který má pozici malotřídního ředitele za konečnou a jeho kariéra je na vrcholu.

Dříve post malotřídního ředitele, zejména tedy v malých odlehlých obcích, nebýval zcela lukrativním zaměstnáním. Mohlo se mnohdy jednat o potrestání nebo záměr, odsunout nepohodlného pracovníka do ústraní, například za jeho rebelii či nekompetentnost.

Nyní je úkolem ředitele řešit často nepříjemné a zapeklité situace, například zda bude škola naplněna příslušným počtem žáků, se kterým je spojen rozpočet, zda získá a udrží kvalitní pedagogické obsazení, zda se mu povede zajistit dostatečné materiálně technické vybavení, zda získá tolik potřebné finance i z jiných zdrojů, než jen ty, které škola dostává, zda zvládne provázat více rolí v jedné osobě a také zda zvládne správně administrativu, která bohužel s počtem žáků neklesá a je zcela srovnatelná s administrativou, které se na velkých, plně organizovaných školách věnují pracovníci přímo k tomu určení. Obecně se dá říci, že styl řízení, kterým ředitelé malotřídních škol vedou svou organizaci, vychází z tzv. situačního managementu, tedy z realistického plánování s uvědoměním si a přizpůsobením se omezeným prostředkům.

Ředitel je učitel a manažer organizace zároveň. Tyto dvě činnosti by však neměl oddělovat. Nasazení ředitele školy, který se věnuje pedagogické činnosti, jejíž hodinový úvazek je poměrně vysoký, je obrovské. V době mezi vyučováním se věnuje řízení školy, po skončení vyučování pokračuje. Zpravidla se řízení školy ředitel věnuje 23 hodin týdně. Ředitel malotřídní školy setrvává ve funkci průměrně 8 let. Nejdéle vydrží na postu ředitele dvojtřídních škol se čtyřmi až pěti ročníky.³² (TRNKOVÁ, 2010)

³² TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 146-148

Existuje výčet činností ředitelů malotřídních škol v rámci administrativy, ekonomické agend a komunikace:

5. „*Administrativa – administrativa, statistiky, BOZP, pošta, vnitřní směrnice, zpracování dokumentace, správní řízení, požární ochrana, pracovní smlouvy, spisová dokumentace, legislativa, výroční zprávy, zápis z porady, zápis žáků, kronika, archiv, matrika.*
6. *Ekonomická agenda – ekonomika, rozpočet a kontrola, podklady mezd, objednávání pomůcek, podklady pro účetnictví, vyřizování faktur, žádání dotací, vedení účetnictví, pokladna, inventury, ONIV (ostatní neinvestiční výdaje).*
7. *Komunikace – komunikace se zřizovatelem, komunikace s partnery, komunikace a prezentace, sponzoring, jednání s úřady, ICT, zastupitelstvo, marketing a informování*“³³ (TRNKOVÁ, 2010, s. 153)

Role ředitele malotřídních škol se proměnila na roli administrativního pracovníka, který si ale více než ředitelé jiných škol, uvědomuje, jak důležité je zachovat původní ráz a poslání takovýchto škol. Je to zapříčiněno tím, že je ředitel malotřídní školy v neustálém kontaktu s žáky a tráví poměrně dost času ve vyučovacím procesu. Priority každého ředitele jsou jiné. Velká část je dána oficiálně předepsanými závaznými dokumenty vydávanými Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Další částí, která výrazně ovlivňuje priority ředitele je jeho osobnostní charakteristika společně s hodnotami, které on sám vyznává.

Velice důležitý je také vztah ředitele jakékoliv školy s jejím zřizovatelem. Projednávají společně otázky týkající se organizace školy, jejího provozu, také technické a materiální podmínky. Pokud nedojde ke správnému a efektivnímu navázání mnohých vnějších vztahů, má se tím na mysli dobrý vztah právě se zřizovatelem, s lidmi v obci, s okolím, nemůže škola získat dobrou reputaci. Má-li okolí dobré povědomí o škole, zvyšuje se její prestiž. V případě malotřídních škol se jedná o zajištění potenciálních žáků, o možné sponzorské dary, o posilování přízně ze strany zřizovatele a v neposlední řadě o posilování kontaktu a spolupráce mezi školou a rodiči. Rodiče jsou právě ti, kdo vytváří na malé obci povědomí o škole a její pověst.

Zcela odlišný typ komunikace probíhá na malotřídní škole mezi ředitelem a ostatním personálem. Vzhledem k již výše zmiňovanému, poměrně vysokému učitelskému

³³ Citováno z: TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 153

úvazku je po této stránce spíše kolegou, ne pouze nadřízeným. Malý kolektiv přináší ale mnohé výhody. Ředitel s učiteli častěji komunikuje, má více možností rychleji vyslechnout názory učitelů, jejich nápady, či mínění o dané situaci. Diskuze se řídí daleko snadněji, bývá méně formální. Pedagogický sbor se dobře zná, jsou spolu v těsnějším, každodenním kontaktu.³⁴ (TRNKOVÁ, 2010)

³⁴ TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Málotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str. 159-166

5. Vyučovací hodina

Vyučovací hodina na malotřídní škole je specifickou záležitostí, která vyžaduje pečlivou přípravu učitele. Výuka ve dvou a více ročnících umístěných v jedné třídě, tzv. ve dvou a více odděleních, je možné v případě, že dochází ke střídání přímého vyučování a samostatné práce žáků. „*Vyučovací hodina představuje celek rozčleněný na části určené pro jednotlivá oddělení i na úseky pro přímé vyučování a samostatnou práci. Vyučování v každém oddělení je organizační součástí tohoto celku a zároveň organickou součástí vyučování příslušnému vyučovacímu předmětu.*“³⁵ (MUSIL, SEDLÁČEK, 1964, str. 105)

Při vyučování je třeba dbát na naplnění základních vzdělávacích a výchovných úkolů podle učebních osnov, aby bylo zajištěno dosažení pokroku dětí v učení. Vyučovací hodina je tedy členěna v závislosti na vyučovacím předmětu, na téma hodiny, na přípravě žáků. Samotné členění je také velice ovlivněno osobností učitele, konkrétně na jeho názorech, postojích a v neposlední řadě také na jeho zkušenostech, dovednostech a pohotovosti při práci ve třídě.

Vyučovací hodina ve třídě se dvěma a více odděleními je závislá také na konkrétní situaci ve třídě, na počtu žáků a na počtu oddělení, se kterými vyučovací hodina probíhá. Musí se správně zvolit střídání základních forem vyučování, aby mohlo dojít ke správnému naplnění cíle hodiny. Úměrně k počtu oddělení ve třídě stoupá i stupeň obtížnosti členění vyučovací hodiny.

Velmi výrazná je otázka času při vyučování třech a více oddělení. Délka jedné vyučovací hodiny na malotřídní škole je shodná s délkou vyučovací hodiny na škole s pouze jedním oddělením. Bylo tomu tak i v minulosti. Z hlediska únosnosti jak pro žáka, tak pro učitele se ukázalo 45 minut jako optimální doba trvání výuky. Učitelé malotřídních škol však trpí nedostatkem času pro naplnění cílů hodiny a splnění všech předem připravených úkolů, které se mají ve vyučovací hodině zvládnout. Snížením počtu těchto úkolů by však nedocházelo ke splnění jednoty výchovy a vzdělávání pro děti stejného věku. Rozumí se tím, že při případném přestupu na jinou školu, plně organizovanou, by žák zaostával, jelikož by neprobral dané učivo pro daný ročník. Malotřídní školy jsou nedílnou součástí školského systému v ČR bez jakýchkoliv rozdílů a výjimek, proto musí také probrat stejné množství učiva, jako školy plně organizované.

³⁵ MUSIL, Fraňo a Josef SEDLÁČEK. *Naše malotřídní školy: příručka ke studiu a praxi*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1964. str. 105

Členění vyučovacích hodin na malotřídních školách je dáno tedy střídáním přímého vyučování a samostatné práce žáků. Dojde-li ke správnému rozčlenění vyučovací hodiny, ušetří si učitel mnoho sil na další práci, žáci budou spokojenější a práce bude naplňující a hodnotná. Čas, po který se učitel věnuje přímé práci v jednotlivých odděleních, není přesně dán a není vždy stejný. Záleží na stupni obtížnosti probíraného učiva, na charakteristice žáků v oddělení. Členění vyučovací hodiny tedy nelze provádět podle předem daných kritérií, ani podle šablon. Dle Musila a Sedláčka lze vyučovací hodiny rozčlenit na dvě skupiny. V jedné skupině jsou předměty jako český jazyk a literatura, cizí jazyk, matematika a člověk a jeho svět, jinými slovy také prvouka, přírodověda, vlastivěda. Do druhé skupiny řadí výtvarnou výchovu, hudební výchovu, tělesnou výchovu a pracovní činnosti. V každé z těchto skupin by mělo docházet k rozdílnému členění vyučovací hodiny.

Členění hodin Musil a Sedláček rozdělil také do dvou skupin, a sice v první skupině se střídá přímé vyučování se samostatnou prací jen v některých odděleních (jedná-li se však o třídy, ve kterých jsou 3 a více oddělení). V druhé skupině se forma střídání skupinové práce s prací přímou střídá ve všech odděleních. Když se učitel věnuje jednomu oddělení, druhé, eventuálně ostatní oddělení, jedná-li se o třídu s více odděleními, pracují samostatně. Situace se otočí zadáním samostatné a opakující práce pro oddělení, se kterým učitel pracoval doposud a samostatně pracující oddělení se věnují nové látce či opakují pod vedením učitele. V případě, že se jedná o třídu s více odděleními, je možné, že nastane situace, kdy jedno oddělení tedy opakuje samostatně celou vyučovací hodinu. Měla by však vždy následovat hodina, při které nebudou muset opět pracovat samostatně. Takovýto typ hodiny lze uplatnit u žáků 3., 4. či 5. ročníků, mladší ročníky nejsou schopny celou hodinu takto pracovat. Může také nastat situace, kdy učitel neprovádí přímé vyučování ani s jedním oddělením. Nastává tak čas, kdy se může věnovat žákům dle individuálních potřeb, kontroluje průběh samostatné práce, pomáhá těm, kteří pomoc potřebují. Ve třídách s větším počtem oddělení je ale taková situace velmi vzácná a přímá pomoc učitele jednotlivcům je minimální.

I střídání přímého vyučování se samostatnou prací by mělo mít svá pravidla. Dle Musila a Sedláčka by nemělo k takovému střídání dojít víckrát než třikrát. *„Maximálně trojího střídání základních forem vyučování je možno dosáhnout za těchto podmínek:*

- a) *konsolidovaným typům členění vyučovací hodiny dáváme přednost zvláště hodinám se čtyřmi a s pěti odděleními.*

- b) *Samostatnou práci, kterou zahajují žáci v prvním základním úseku hodiny, tedy hned na jejím začátku, připravíme v předchozí vyučovací hodině tak, aby ji stačilo jen připomenout.*
- c) *Návod k samostatné práci podáváme při zahájení hodiny zpravidla písemně, abychom nemuseli základní členění hodiny s třemi až pěti ročníky na začátku hodiny doplnit dalším členěním v každém ročníku a abychom mrtvé časy, které vznikají čekáním žáků na úvod, omezili na nejmenší míru.*
- d) *Kontrolu samostatné práce připravíme zvlášť dobře pro ta oddělení, která mají samostatnou práci v poslední hlavní části hodiny. Zběžnou kontrolu samostatné práce kombinujeme ve vyšších odděleních se sebekontrolou a spolkontrolou, pro něž jsme žákům připravili kontrolní pomůcky.“³⁶ (MUSIL, SEDLÁČEK, 1964, s. 115,116)*

V případě vyučovací hodiny ve dvou či třech odděleních lze metodu přímého vyučování využít nejen k výkladu nové učební látky, ale také k procvičování, nejen k tomu, které je prvotní.

V případě výuky předmětů, které byly výše uvedeny ve druhé skupině, tedy výtvarná výchova, hudební výchova, pracovní činnosti, eventuálně i tělesná výchova a psaní, je potřeba využít jiné možnosti střídání forem výuky. Je ale velmi důležité, aby nedocházelo k zásadním zásahům do práce, aby se žáci mohli plně soustředit na svou činnost, maximálně je potřeba pouze udržovat kázeň a metodicky napomáhat. Na začátku hodiny je uveden návod k práci, který je považován zároveň za výklad učiva.

Sejde-li se zadání nové a neznámé práce u všech oddělení, je potřeba, aby učitel měl předem připravené krátké cvičení, kterým si oddělení, jež nemá výklad, po dobu nezbytně nutnou zabýval.³⁷ (MUSIL, SEDLÁČEK, 1964, str. 119-120)

5.1 Metody a formy výuky

V minulosti, ale stejně tak i v dnešní době, je pro pedagoga velmi náročné žáky nějakým způsobem motivovat. Existuje mnoho metod a forem výuky, do škol se dostala řada moderních pomůcek a materiálů, učitelé mají velké množství materiálů přímo na

³⁶ Citováno z MUSIL, Fraňo a Josef SEDLÁČEK. *Naše málotřídní školy: příručka ke studiu a praxi*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1964.str. 115,116)

³⁷ MUSIL, Fraňo a Josef SEDLÁČEK. *Naše málotřídní školy: příručka ke studiu a praxi*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1964.str.119-120

internetu a pomocí interaktivních tabulí a dataprojektorů lze toto vše sdílet se žáky přímo v hodině a aktivně je do výuky zapojit. S postupem moderních technologií se otevřelo mnoho nových možností pro metody a formy práce učitele a je na každém, do jaké míry je ochoten a schopen toto využít. Určitě je zapojení IT technologií na prvním i druhém stupni velkým přínosem pro žáky a zároveň pomocí pro učitele. Nejinak tomu je i u malotřídních škol. Dříve nebyly takové možnosti pro metody a formy práce.

Na malotřídních školách probíhalo vyučování v minulosti v běžích a cyklech. Toto vyučování má své kořeny u nás již v 80. a 90. letech 19. století. Jednalo se o oddělení žáků z několika ročníků, kteří se vyučovali podle společné osnovy, která obsahovala učivo pro všechny ročníky. Taková metoda s sebou začala přinášet jisté problémy, protože učivo muselo být rozvrženo tak, aby ho pochopili i nově příchozí žáci, kteří neměli do té doby žádné znalosti a souvislosti. To však znamenalo pro žáky, kteří již v oddělení byli, že danou látku budou probírat znovu a takto stejně každý rok. Další problém je viděn ve vyučování v běžích v tom, že aby mohla být probrána nová látka a k tomu dodrženy výše popsaný postup, museli nově příchozí žáci zvládnout za jeden školní rok látku za roky dva. Pro jedny to znamenalo velké přetěžování a zahlcování informacemi, pro druhé, kteří si tímto již prošli, žádný velký posun vpřed, a proto byli často demotivováni. Učení v běžích prošlo v průběhu let mnoha modifikacemi a určitě mělo své výhody a nevýhody. Od roku 1954 se však již v učebních osnovách nezmiňuje, protože tehdejší Ministerstvo školství vydalo v letech 1951 a 1952 výnosy, na jejichž základě bylo učení v běžích z praxe odstraněno.

Vyučování v odděleních mělo dvě základní formy a těmi jsou přímé vyučování a samostatná práce žáků.

Při přímém vyučování pracuje pedagog s jedním oddělením (skupinou) přímo. Ostatní žáci zatím pracují samostatně. Během vyučovací hodiny by se tyto dvě formy měly mezi jednotlivými odděleními střídat. Takový postup je v malotřídní škole nepostradatelný a nutný. Přímé vyučování učitel využívá především pro výklad nové látky, samostatná práce bývá nejčastěji využívána k procvičování a opakování. Primární úlohou přímého vyučování je, aby žáci získali pod učitelovým vedením nové poznatky, návyky a dovednosti. Samostatná práce žáků má toto vše upevnit. Samozřejmě platí, že čím víc má třída oddělení, tím je hodina pro učitele náročnější a pro každou skupinu zbývá méně času na přímou formu vyučování.

Zprvu samostatná práce žáků (nepřímé vyučování), neměla mezi učiteli velkého zastání a pochopení. Tento postoj se však časem změnil, protože přímá výuka i samostatná

práce mají shodné výchovné a vzdělávací cíle. Rozdíl je pouze ve způsobu práce jak učitele, tak i žáků samotných. Navíc samostatná práce rozvíjí myšlení, aktivitu, kreativitu i vytrvalost žáků. I přesto je ale důležité, aby zadání samostatné práce bylo učitelem dobře připravené a naplánované, a aby bylo pro žáky přiměřené.³⁸ (MUSIL, SEDLÁČEK, 1964)

Látka probíraná samostatně musí být žákům jasná a srozumitelná nejen obsahem, ale i cílem a způsobem, kterým se vyznačuje. Samostatnou prací se upevňuje a opakuje nově probrané učivo, musí však být připravená tak, aby skutečně šla vyřešit a splnit v době, která je k tomu určena. Nesmí ale v žádném případě přetěžovat žáky jen proto, aby učitel měl čas věnovat se přímému vyučování v jiném oddělení. Existuje několik typů samostatné práce, a sice:

„a) práce sloužící jako východisko pro probírání nové látky,

b) práce ukládané pro upevňování probíraných pravidel,

c) cvičení při probírání nové látky,

d) opakování probíraného tématu nebo oddílu osnov,

e) opakování dříve probrané látky,

f) opakování látky probrané pro výklad nového učiva.“³⁹ (MALOTŘÍDNÍ ŠKOLY, 1959, s. 46)

V současném vyučování má přímá výuka i samostatná práce žáků své pevné místo. Tyto metody práce jsou rozšiřovány a obohacovány o různé nové formy. V neposlední řadě je během výuky dnes zařazována také skupinová práce žáků, která začala být také velmi oblíbená a využívaná v málotřídních školách.

Skupinová práce umožňuje žákům, aby se navzájem lépe poznávali, komunikovali spolu, byli aktivní, vyzkoušeli si v rámci skupiny různé role. Pokud je skupinová práce dobře nastavena a zadána, pak mezi žáky posiluje vzájemné vztahy, přispívá k lepšímu klimatu třídy, mohou se zlepšovat sociální vztahy, žáci se navzájem respektují, podporují, motivují, tím si zvyšují sebedůvěru. Zároveň se učí vzájemné toleranci a naslouchání.

Vedle pojmu skupinová výuka lze v posledních letech nalézt také pojem kooperativní výuka. Jedná se také o ucelenou výukovou metodu založenou na spolupráci žáků mezi sebou při plnění zadaného úkolu, ale i na spolupráci třídy – skupiny s učitelem. Vzhledem k tomu, že bývá realizovaná ve skupinách, lze ji řadit mezi jistou formu skupinové výuky. V kooperativní výuce se nachází řada klíčových prvků, a sice:

³⁸ MUSIL, Fraňo a Josef SEDLÁČEK. *Naše málotřídní školy: příručka ke studiu a praxi*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1964. str.45-103

³⁹ Citováno z: *Málotřídní školy: Z pracovních zkušeností učitelů jednotřídních a dvoutrídnic škol*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959. str. 46

- a) „pozitivní závislost členů skupiny, tzn., že úspěšnost každého jednotlivého člena skupiny je závislá na úspěšnosti všech jejích ostatních členů,
- b) Interakce žáků ve skupině „tváří v tvář“,
- c) Individuální odpovědnost žáků za skupinovou spolupráci (její průběh a výsledky), včetně hodnocení přínosu jednotlivců pro společné řešení úlohy nebo problému,
- d) Vývoj účinných sociálních dovedností,
- e) Komunikace členů skupiny o zlepšování skupinového procesu.“⁴⁰(MAŇÁK, ŠVEC, 2003, s. 139)

V kooperativní, tedy i skupinové výuce jsou nejdůležitější jejich sociální aspekty. Žáci se učí spolupracovat s ostatními, správně reagovat na zadání učitele, umět si sám poradit. Tyto vlastnosti, které se prostřednictvím kooperativní a skupinové práce žáci naučí, jsou těmi nejdůležitějšími dovednostmi v malotřídním vyučování, a nejen tam.

Učitel při skupinové či kooperativní výuce:

- a) je tím, kdo žáky motivuje ke skupinovému řešení úloh,
- b) je organizátorem vytváření skupin ve třídě (v malotřídní škole se jedná o rozhodnutí, zda skupina bude pracovat napříč odděleními nebo v rámci oddělení, například 1. ročník s 2. ročníkem, nebo žák 2. ročníku s žákem stejného ročníku),
- c) je tím, kdo vysvětluje skupinám úkoly a podává instrukce (mohou se lišit),
- d) je pozorovatelem, kontroluje práci ve skupině, činnosti jednotlivých členů skupiny, dle potřeby podává metodické instrukce, nebo v nutném případě se stává členem skupiny,
- e) vyzývá ke společnému hodnocení práce, k úvahám nad výsledkem i k individuálnímu sebehodnocení.⁴¹(MAŇÁK, ŠVEC, 2003)

I když je ve srovnání s plně organizovanými školami škol malotřídních daleko méně, díky inkluzivnímu vzdělávání vznikají v určitém smyslu heterogenní oddělení žáků i v běžných školách a třídách. Jako příklad bych uvedla třídu s počtem dvaceti žáků, z nichž jeden má diagnostikováno ADHD a dva žáci LMP a jejich výuka je založena na IVP. V tu chvíli má učitel v rámci jedné třídy tři skupiny žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Pokud není žákům přiznán asistent pedagoga nebo není financována alespoň

⁴⁰ citováno z: MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5. str. 139

⁴¹ MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5. str. 140-142

pedagogická intervence, tak je na celou výuku učitel sám. Stejně jako učitel se dvěma nebo více odděleními v malotřídní škole.

5.2 Pedagog malotřídní školy

Původ slova pedagog je dle etymologického slovníku definován jako vychovatel, opatrovník dětí. Slovo pochází z latiny.⁴² (REJZEK, 2001) Dle slovníku spisovné češtiny je překlad slova jako vychovatel, učitel, odborník v pedagogice.⁴³ (KOL. AUTORŮ, 2005)

Pro učitele malotřídní školy platí bezesporu zcela stejné podmínky jako pro učitele v plně organizované škole. Musí se však přihlídnout k náročnějším podmínkám, ve kterých učitel malotřídní školy pracuje. Dojde-li k dosažení stejných výsledků jako v ročníku z úplné školy, lze říci, že má větší hodnotu úspěch učitele malotřídní školy. Zde je patrnější, že malotřídní učitel má jasněji viditelné výsledky své práce.⁴⁴ (MUSIL, SEDLÁČEK, 1964)

Zvláště velký význam pro úroveň výchovy a vzdělávání žáků na malotřídních školách má osobnost učitele. S tím je úzce spjato také jeho pojetí výuky. Vyznačuje se především tím, že je:

- a) *„implicitní, neboť nemá obvykle podobu výslovně řečených a detailně zpracovaných zásad*
- b) *subjektivní, neboť souvisí se zvláštnostmi osobnosti, vede k individuálnímu stylu činnosti*
- c) *spontánní, neboť zpravidla vzniká a proměňuje se na základě životních zkušeností, klíčových událostí v profesionální kariéře; je zatím relativně málo ovlivněno pregraduální přípravou i dalším vzděláváním učitelů*
- d) *relativně neuvědomované, neboť učitel je obvykle vědomě nerozebírá, promyšleně nekontroluje, jeho pojetí funguje spíše bezděčně*
- e) *orientované, neboť zahrnuje kladné, neutrální či záporné hodnocení; učitel něco přijímá, něco jej nechává lhostejným, něco odmítá*

⁴² REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Leda (firma: Voznice, Česko), 2001. ISBN 80-85927-85-3. str. 457

⁴³ Kol. autorů. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Academia, 2005. ISBN 80-200-1347-4. str. 266

⁴⁴ MUSIL, Fraňo a Josef SEDLÁČEK. *Naše malotřídní školy: příručka ke studiu a praxi*. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1964. str. 158-159

- f) *stereotypní, neboť mívá ustálený průběh, malou variabilitu, malou pružnost a přitom se tváří jako „optimální“ pro daného jedince*
- g) *relativně stabilní, neboť odolává vnějším zásahům a pomalu se mění v čase.*⁴⁵(MAREŠ, 1996, str. 12)

Dle Mareše má učitelovo pojetí výuky několik základních funkcí, a sice co a jak chce učitel se žáky dělat, co učitel sám pokládá za prioritní a co za okrajové, co ho motivuje k nějaké činnosti a co je mu naopak lhostejné či až odporné. Také co ho vede k rozhodnutí, že ten či onen postup řízení je preferován, o co mu jde a o co se snaží, jak hodnotí celý pedagogický proces (sebe, žáky, metody) a čeho celkově svou činností dosáhne a čeho není schopen dosáhnout. Úkolem každého učitele je zaujmout žáky. U malotřídního učitele je to obzvlášť. Vzhledem k tomu, jak málo času malotřídní učitel v jedné vyučovací hodině má pro přímou práci, je důležité, aby dokázal připravit samostatnou práci zajímavě, kreativně, zaujal žákovu pozornost a zároveň, aby došlo ke správnému upevnění a procvičení vyučovací látky.⁴⁶(MAREŠ, 1996, str. 13)

Zajímavý pro tuto práci je učitelův postoj k žákům. Je charakterizován jako vztah hodnotící. Není založen pouze na rozumovém poznání, ale velkou roli hraje také citové hodnocení jednotlivých žáků. Na malotřídních školách často vzniká postoj k jednotlivým žákům ještě před zahájením školní docházky. Může to být tím, že pedagog zná dítě z mateřské školy, která je součástí malotřídní školy, nebo ho zná z mimoškolního prostředí, v němž se pedagog pohybuje a žije, anebo z informací od jiných členů pedagogického sboru.

Vztah učitele a žáka je velmi podstatný pro vytvoření správného klimatu ve třídě. Samozřejmě záleží na momentálním psychickém stavu obou stran, tedy jak učitele, tak žáka, ale také na psychických vlastnostech každého z nich. Ty působí trvaleji. Vychází-li žáci s učitelem bez problémů, dochází ke spokojenému průběhu vyučovací hodiny a stejně tak je tomu i u výsledků práce v hodinách.

To, jaký vztah má učitel s jednotlivými žáky, může být také značně vyhraněný. Ať už pozitivně, či negativně. Všimají si některých žáků více než jiných a nejen to. Žáky, ke kterým má učitel kladný postoj, častokrát nadhodnocuje, a obráceně žáci, ke kterým má učitel záporný postoj, jsou častokrát podhodnocováni. Nejhlubší vztah mezi učitelem a žákem je v případě třídního učitele, který své žáky zná detailněji a je mnohdy ovlivněn i

⁴⁵ Citováno z: MAREŠ, Jiří. *Učitelovo pojetí výuky*. Brno: Masarykova univerzita., 1996. ISBN 80-210-1444-X. str. 12

⁴⁶ Citováno z: MAREŠ, Jiří. *Učitelovo pojetí výuky*. Brno: Masarykova univerzita., 1996. ISBN 80-210-1444-X. str. 13

žákovo zákulisím. Učitel by však měl být ve formování svých postojů objektivní, bez zaujetí, spravedlivý.

Nejen ředitel, jak bylo uvedeno výše, vykonává činnosti, které lze přerozdělit mezi ostatní pedagogy nebo jiné zaměstnance školy, ale i učitel na malotřídní škole zastává několik funkcí. Mnohdy se jejich pracovní úvazky kombinují – učitel/vychovatel, učitel/školník, ale také je potřeba vytvářet specialisty jako je koordinátor ICT, školní poradce, preventista.

Aby učitel na malotřídní škole mohl být zaměstnán, nemusí pro to mít žádnou jinou specializaci než učitel na plně organizované, úplné škole, přesto je práce náročnější a vyžaduje učitelovu všestrannost. Plně kvalifikovaných učitelů je na malotřídních školách však málo. Chaloupková uvádí, že v téměř polovině malotřídních škol je mezi pedagogickými pracovníky někdo, kdo nemá pedagogickou ani odbornou kvalifikaci. Důvodem může být nezájem kvalifikovaných pedagogů o práci na malotřídní škole, málo aprobovaných učitelů na výuku cizích jazyků, proto musí být zaměstnán nekvalifikovaný a podobně. V tomto případě by nejspíše měl zasáhnout zřizovatel obce a nabídnout motivující materiální či finanční prostředí, dobrou dopravní obslužnost, aby se kvalifikovaní učitelé o práci na malotřídní škole zajímali a následně ve škole setrvali.

6. Malotřídní školy a venkov

Malotřídní školy se ve většině případech nachází v malých obcích. Specifická není jen pedagogická činnost v malotřídní škole, ale také charakteristika malých obcí, ve kterých jsou tyto školy zřízeny. Častokrát se v malých obcích konají různé akce, které se ve větších obcích nekonají a kterých se právě žáci z těchto škol účastní. Stejně tak učitelé ve větších městech jsou více anonymní než v malých obcích. Aby byl správně pochopený význam malotřídní školy a venkova, je potřeba znát jeho charakteristické prvky.

6.1 Venkov

Charakteristikou venkova, venkovského prostoru a jeho osídlením se zabývá Sociologická laboratoř České zemědělské univerzity. Stále je venkov chápán ve spojení se zemědělskou činností, také jako krajina, příroda, volnost či prostor. Venkov lze popsat pěti základními charakteristikami:

- a) *„venkov jako neměstský prostor,*
- b) *venkov jako krajina,*
- c) *venkov jako prostor k zemědělství,*
- d) *životní styl obyvatel venkova,*
- e) *venkov jako volnočasové prostředí umožňující rekreaci a odpočinek.*“⁴⁷(TRNKOVÁ, 2010, str. 104)

Vzhledem k počtu obyvatel jsou venkovské obce různě velké, může se jednat o samotu, osady, ale také o větší obce, které svým počtem obyvatel mohou převýšit i malá města. Zvláštním typem jsou obce, které se nachází v blízkosti větších měst, vyznačují se vzhledem k suburbanizačním procesům spíše jako města, zejména životním stylem obyvatelstva. Obecně lze říct, že se jedná o prostor, který má malou hustotu osídlení, menší sídla, specifický životní styl a větší sepětí místních obyvatel s přírodou a okolní krajinou.

Pro mezinárodní účely je vytvořena definice, ve které je hlavním kritériem podíl obyvatelstva, které žije na území s hustotou zalidnění méně než 150 obyvatel/km². Venkovské oblasti jsou vymezeny dvěma úrovněmi – lokální a regionální. Vymezení venkova na lokální úrovni je vysvětlováno jako sídlo s hustotou méně než 150

⁴⁷ citováno z: TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str.104

obyvatel/km². Vymezení venkova na regionální úrovni je vysvětlení vymezeno do následujících typů regionů:

- a) „výrazně venkovské, více než 50 % obyvatel regionu žije ve venkovských obcích,
- b) převážně venkovské, ve venkovských obcích žije 15-50 % obyvatel regionu,
- c) výrazně městské, ve venkovských obcích žije méně než 15 % obyvatel regionu.“⁴⁸ (TRNKOVÁ, 2010, str. 105)

Dle Trnkové je život na venkově v mnoha ohledech odlišný. Dle výzkumu z roku 1999 Trendy sociálních změn v zemědělství a na venkově, který se zabýval také sounáležitostí obyvatel s obcí a zároveň soudržností mezi obyvatelstvem, se ukázalo, že více jak 60 % dotazovaných žijí v přesvědčení, že občané venkova drží více pospolu, pomáhají si navzájem. Dle Trnkové je prokázáno, že lidé na venkově se rádi sdružují, společně řeší své problémy. Charakteristickým prvkem je pro venkov udržování příbuzenských vazeb v širších rodinách, a to i přesto, že se venkovské rodiny nijak výrazně neliší od rodin, které žijí ve městech. Často je to zapříčiněno rodinným majetkem, drobným hospodářstvím, které potřebuje větší péči.

Venkov se od měst liší zejména občanskou vybaveností, tj. objekty a zařízeními, které slouží obyvatelům. Občanská vybavenost může být dvojího typu, a sice veřejně prospěšná a komerční. Do veřejně prospěšné spadá prodejna potravin, knihovna, hospoda, restaurace, mateřská škola, základní škola, ordinace lékaře, ubytovna či hotel, kostel. Zde je patrné, že základní škola je pro obce a její občany standardní součástí občanské vybavenosti, zejména pro obce, které mají 500-999 obyvatel. Tyto obce mívají zpravidla školy malotřídní.

6.2 Postavení malotřídní školy na venkově

Každá obec, která zřizuje základní školu, a to ať už plně organizovanou či malotřídní, má eminentní zájem o její prospěch a o její dobré jméno. Školy na venkově patří ke klíčovým institucím v obci. Mají poněkud odlišné postavení, zejména školy malotřídní než školy městské. Toto postavení lze považovat za výsadní, jelikož se zpravidla jedná o jedinou školu v obci. Dříve měly malotřídní školy za úkol nejen

⁴⁸ citováno z: TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Malotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8. str.105

vzdělávat a vychovávat žáky, ale také starat se o chod obce v jiných směrech, učitelé psali kroniky, vedli knihovny, pořádali plesy a vykonávali jiné veřejné funkce. Malotřídní škola ovlivňuje obec, a obráceně. Obec školu, jíž je zřizovatelem, ovlivňuje a může zasahovat do celého jejího chodu. Obce od svých škol očekávají pomoc v organizování různých akcí a podporují angažovanost a kreativitu školy.

Malotřídní školy se starají nejen o žáky, ale také o ostatní občany v obci. Mnozí občané využívají školní jídelnu a odebírají obědy, propůjčují si prostory k jiným akcím, například tělocvičnu, zasedací místnost, dětské hřiště, školní hřiště. Stejně tak učitelé poskytují po své pracovní době mnoho dalších činností pro ostatní občany. Doučují žáky, vyučují cizí jazyky, pomáhají s nácvikem různých vystoupení jakožto prezentaci obce, organizují společenské akce.

Nejvíce se malotřídní škola, zejména tedy učitelé věnují volnočasovým aktivitám se všemi dětmi z obce. Trnková uvádí, že dle dat získaných výzkumem se 91 % učitelů na malotřídních školách věnuje organizací zájmových kroužků, 69 % učitelů zajišťuje pro děti návštěvy různých kulturních akcí mimo vyučování. Tím, že se malotřídní školy starají o volný čas jak jejich žáků, tak i ostatních dětí v obci, pomáhají obci zaplnit deficit výskytu zájmových organizací pro děti na venkově.

7. Praktická část

7.1 Cíle výzkumu

Cílem praktické části práce je zjistit konkrétní poznatky o malotřídních školách, a zvláště zmapovat pozitivní a negativní stránky těchto škol z pohledu jejich ředitelů v daném regionu.

7.2 Metody výzkumu

Výzkum bude proveden formou polostrukturovaného rozhovoru s řediteli malotřídních škol. Pro doplnění údajů, zvláště z historie, byla použita také metoda teoretické analýzy školních kronik a školské a jiné dokumentace.

Základní otázky použité v rozhovoru:

1. Uveďte krátce významné momenty z historie Vaší školy.
2. Popište malotřídní školu, ve které působíte.
3. Jak je Vaše škola financována?
4. Jaké máte složení pedagogického sboru?
5. Jaké volnočasové aktivity nabízíte? Pro koho jsou určeny?
6. Dochází na Vaší škole k integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami?
7. Zapojuje se Vaše škola do kulturního dění v obci, ve které se nachází?
8. Jaké jsou podle vás výhody a nevýhody malotřídního vzdělávání?

7.3 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek tvoří tři školy:

1. Základní škola a mateřská škola Regionu Karlovarský venkov
2. Základní škola a mateřská škola Valeč, okres Karlovy Vary, příspěvková organizace

3. Základní škola a mateřská škola Chyše, okres Karlovy Vary, příspěvková organizace

7.4 Charakteristika obcí

Obce, které poskytly údaje o svém zřízení a fungování, se nachází v Karlovarském kraji. Karlovarský kraj vznikl rozdělením Západočeského kraje na kraj Karlovarský a Plzeňský. Svou rozlohou (3 314 km² – zaujímá pouze 4,2 % území ČR) se řadí k nejmenším krajům České republiky. Na severu a na západě Karlovarského kraje jsou státní hranice s Německem, na jihu sousedí s Plzeňským krajem a na východě s krajem Ústeckým. Je rozdělen na 3 okresy – karlovarský, chebský a sokolovský. Nejrozsáhlejší je okres karlovarský (zaujímá 46 % území kraje), stejně tak je tomu i s lidnatostí (k 31. 12. 2014 žilo v karlovarském okrese 95 772 osob). Všechny dotazované školy působí v karlovarském okrese.⁴⁹

Obrázek č. 1: Mapa České republiky se znázorněním krajů, ze které je patrná velikost Karlovarského kraje.⁵⁰

Zdroj: <http://www.mapaceskerekrepubliky.cz/mapa-kraju>

⁴⁹Karlovarský kraj: samospráva [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.kr-karlovarsky.cz/samosprava/Stranky/karlov-kraj.aspx>

⁵⁰Mapa České republiky: mapa krajů [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.mapaceskerekrepubliky.cz/mapa-kraju>

Základní škola a mateřská škola Regionu Karlovarský venkov se nachází v obcích Otovice, Sadov, Hájek:

a) Otovice jsou obcí nacházející se zhruba 3 km od Karlových Varů s asi 800 obyvateli. V obci je obecní úřad, který je zároveň zřizovatelem základní školy a mateřské školy, pošta.⁵¹

b) Sadov je obec od Karlových Varů vzdálená zhruba 8 km. Spadají do něho ještě 4 přilehlé vesnice – Lesov, Podlesí, Stráň a Bor. Celkový počet obyvatel je asi 1100. V obci Sadov je 1. stupeň základní školy, mateřská škola, pošta a malý obchod.⁵²

c) Hájek je obec vzdálená od Karlových Varů přibližně 12 km. Počet obyvatel v obci je zhruba 450. Součástí obce je také vesnice Nová Víska. V obci je mateřská škola a pošta.⁵³

Základní škola a mateřská škola Valeč, okres Karlovy Vary, příspěvková organizace, se nachází v obci Valeč, která je od Karlových Varů vzdálená zhruba 40 km. Pod obec Valeč spadají ještě 4 přilehlé vesnice – Jeřeň, Kostrčany, Nahořečice, Velký Hlavákov. Počet obyvatel je asi 400. V obci je základní škola, mateřská škola, pošta, malý obchod, zámek.⁵⁴

Základní škola a mateřská škola Chyše, okres Karlovy vary, příspěvková organizace, se nachází v obci Chyše, která je od Karlových Varů vzdálená zhruba 40 km. Pod obec Chyše spadá ještě 10 přilehlých obcí – Čihání, Čichořice, Dvorec, Chýšky, Jablonná, Luby, Podštěly, Poříčí, Radotín, Žďárek. V obci žije asi 600 obyvatel. V obci je základní a mateřská škola, pošta, malý obchod, zámek.

Obce, ve kterých se malotřídní školy nacházejí, si jsou podobné svou rozlohou a počtem obyvatel a také možnostmi, které jsou v obci jejím obyvatelům nabízeny. Každá z obcí je zároveň zřizovatelem základních a mateřských škol.

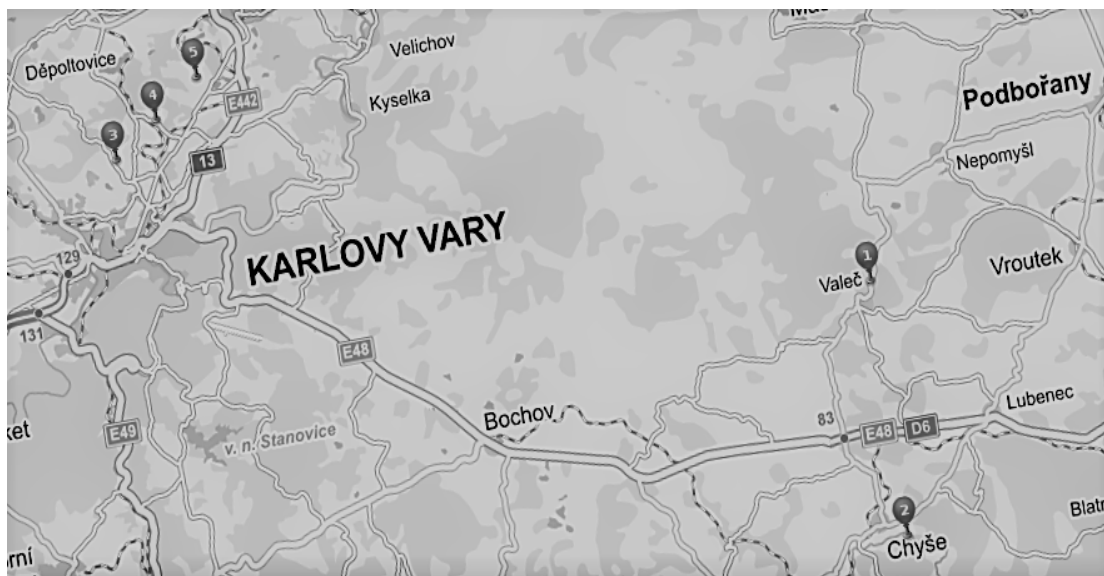
⁵¹ Otovice [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://otovice.cz/>

⁵² Sadov [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.sadov.cz/>

⁵³ Obec Hájek [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.obechajek.cz/>

⁵⁴ Valeč: Městečko Valeč [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.valec.cz/valec-mestecko.html>

Obrázek č. 2: Mapa Karlovarského kraje s umístěním dotazovaných malotřídních škol.⁵⁵

1 – Valeč, 2 – Chyšce, 3 – Otovice, 4 – Sadov, 5 – Hájek

Zdroj: Mapy: základní vlastní body

⁵⁵ *Mapy: základní vlastní body* [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladnivlastni->

8. Zpracování výsledků výzkumu

Všechny níže uvedené údaje byly zpracovány na základě polostrukturovaných rozhovorů s řediteli malotřídních škol. Některé informace o historii škol pak byly získány ze školních kronik a pedagogické dokumentace.

8.1 Základní škola a mateřská škola Regionu Karlovarský venkov

Významné momenty z historie školy

Škola v Otovicích byla založena již roku 1883. V této době to byla Střední zemědělská škola a mateřská škola. Po válce se škola změnila na 1. stupeň základní školy s mateřskou školou. Roku 1975 základní škola skončila. Zůstala fungovat pouze mateřská škola. Roku 1932 byla založena Základní škola v Sadově. Následně byla škola otevřena v roce 1999 a měla 20 dětí v mateřské škole a 13 žáků na 1. stupni základní školy. Ve školním roce 2001/2002 se zřídilo odloučené pracoviště v Otovicích. Celkem bylo na obou pracovištích 65 žáků základní školy a 25 dětí měla mateřská škola. O několik let později se zřídilo ještě poslední odloučené pracoviště pro mateřskou školu v Hájku.

Popis malotřídní školy

Jedná se o svazkovou školu, jejíž jednotlivá pracoviště se nacházejí v okolí Karlových Varů, konkrétně v obcích Otovice (Děpoltovická 71), Sadov (Sadov 32) a Hájek (Hájek 85). Zřizovatelem školy je Svazek obcí Regionu Karlovarský venkov.

Celá škola se zaměřuje na rozvoj žáků v cizích jazycích (anglický, německý, ruský). Povinná výuka anglického jazyka probíhá od 1. ročníku. Německý a ruský jazyk jsou vyučovány jako volitelné předměty od 7. do 9. ročníku. Je podporováno technické vzdělávání, u žáků se rozvíjí dovednosti v oblasti ICT. Inkluzivně jsou vzdělávání žáci se speciálně vzdělávacími potřebami. Jedná se o komunitní školu, která kromě výše uvedeného zajišťuje i volnočasové aktivity pro žáky školy i jejich rodiče. Organizují se celoškolské projekty zaměřené na zkvalitnění klimatu školy a na realizaci obsahu

průřezových témat. Většina tříd se jedenkrát ročně zúčastní několikanásobného výjezdu mimo školu zaměřeného na sportovní, poznávací nebo kohezivní aktivity. Ve škole funguje žákovský parlament, který je složený z žáků všech ročníků. Ti se mohou vyjadřovat k fungování školy, vyjadřovat slušnou formou své názory, vyjednávat o realizaci nápadů a uskutečňovat je.

Škola je spojené zařízení mateřské a úplné základní školy se školní jídelnou a družinou s působností v obcích Sadov, Otovice a Hájek. Jedná se o úplnou školu. Výuka na 1. stupni probíhá v některých třídách malotřídně, tj. spojením dvou ročníků. Dříve byly jak v Sadově, tak i v Otovicích spojené druhé ročníky se třetími a čtvrté ročníky s pátými. Nyní je pouze v Otovicích spojený čtvrtý ročník s pátým a příští školní rok budou všechny třídy samostatně. Tato změna je způsobena nárůstem počtu žáků. Kapacita základní školy je 270 žáků a kapacita mateřské školy je 100 dětí.

Jak již bylo řečeno, jedná se o svazovou školu, kde je v Sadově 1 třída mateřské školy, 1. – 5. ročník základní školy a 2 oddělení školní družiny, v Otovicích je 1 třída mateřské školy, 1 přípravná třída, 1. – 9. ročník základní školy a dvě oddělení školní družiny, v Hájku jsou 2 třídy mateřské školy.

Všechny školní budovy jsou postupně renovovány, popř. rozšiřovány tak, aby vyhovovaly současným požadavkům na podmínky vzdělávání. Máme nově vybudované venkovní sportovní areály v Otovicích i v Sadově. Všechna pracoviště jsou vybavena samostatnou kuchyní i jídelnou. Všechna zařízení mají školní zahradu využívanou k aktivnímu pohybu žáků. Disponujeme také počítačovými učebnami. Výpočetní technika je využívána v rámci výuky, školní družiny i ve volném čase žáků. Všichni pedagogičtí pracovníci mají k dispozici osobní notebooky, které využívají i při výuce. Většina tříd je vybavena interaktivní tabulí nebo dataprojektory. V Otovicích funguje při škole pobočka krajské knihovny s informačním centrem. Tuto knihovnu mohou žáci i pedagogové využívat dle potřeby.

Složení pedagogického sboru

V současné době tvoří pedagogický sbor 7 učitelek mateřských škol, 9 pedagogů na 1. stupních ZŠ, 10 pedagogů na 2. stupni ZŠ, 5 vychovatelek ŠD a celkem 4 asistenti pedagoga. Za zmínku jistě stojí to, že mají ve sboru proti jiným školám poměrně dost mužů, konkrétně 7 (zastoupení je i na prvním stupni). Někteří kolegové zároveň vedou

zájmové útvary, jiní jsou koordinátoři (např. koordinátor: ŠVP, ICT, primární prevence, public relation aj.). Pedagogové jsou kvalifikovaní nebo si dálkovým studiem kvalifikaci dodělávají. Pravidelně se všichni několikrát do roka účastní DVVP, kde si doplňují nejrůznější poznatky potřebné a využitelné pro proces vzdělávání.

Financování školy

Financování školy vychází ze zákona č. 561/2004 Sb. § 160 1c – financování škol a školských zařízení ze státního rozpočtu (zřizovatelem je svazek obcí).

Dalším přínosem pro školu bylo zapojení se do různých projektů, které jsou financovány z prostředků EU. Pro školu bylo také finančně výhodné zřízení Střediska volného času. Na těchto uvedených příkladech vznikly pro zaměstnance, kteří se zapojili, dohody o provedení práce, škola získala finanční prostředky na materiální vybavení např. počítačové nebo odborné učebny apod. Současné školství je bohužel závislé na počtu žáků (popř. dětí v MŠ). S počtem v přímé úměrnosti proudí/ neproudí do školy finanční prostředky. To je někdy důvodem, který vede ředitele škol ke spojování tříd – malotřídnímu vzdělávání, protože by nebyli schopni chod školy financovat bez přispění zřizovatele, a to není vždy možné. Reforma financování regionálního školství přinese určitě změny nejen v oblasti financí, ale i ve struktuře samotných škol.

Volnočasové aktivity

Žáci mají k dispozici bohatou nabídku volnočasových aktivit v rámci zájmových bloků školní družiny a zájmových kroužků pod Střediskem volného času. Středisko volného času je založeno při Základní škole a mateřské škole Regionu Karlovarský venkov. Zájmové vzdělávání je poskytováno v prostorách ZŠ Sadov a ZŠ Otovice. Dále je využívána školní zahrada, víceúčelové hřiště nebo zájmová činnost probíhá v přírodě. Jejich cílem je motivovat, podporovat a vést děti a žáky k rozvoji osobnosti zejména smysluplným využitím volného času, a to širokou nabídkou aktivit v bezpečném prostředí s profesionálním týmem. Charakter zájmových činností, které SVČ nabízí, pak má mimo jiné u žáků podporovat pocit bezpečí a úspěšnosti, možnost pozitivního prožívání, získání zdravého sebevědomí, rozvíjení kritického myšlení a schopnost sebehodnocení. ŠVP pro

Středisko volného času vznikl na základě zákona 561/2004 (Školský zákon) § 3a 5, odstavec 2, 3, v návaznosti na vyhlášku 74/2005 Sb. O zájmovém vzdělávání. V současnosti pod SVČ funguje 15 zájmových útvarů (např. kopaná, myslivecký kroužek, rybářský kroužek, keramická dílna, hudební kroužek, aj.), které jsou vedené pedagogy školy a jedním externistou. Zájmové útvary mohou navštěvovat nejen děti a žáci školy, ale i žáci z okolních ZŠ a SŠ. V rámci některých kroužků probíhají různé soutěže s přesahem na celou republiku, např. Zlatá srnčí trofej – národní finále.

Integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Ve škole také vzdělávají žáky se speciálně vzdělávacími potřebami, žáky nadané i žáky s tělesnými handicap. Prostředí malé školy, zájem pedagogů a dobrá spolupráce se speciálním pedagogem, s výchovným poradcem, s asistenty, s poradenskými zařízeními a s rodiči přináší dobré výsledky v začlenění všech žáků do společné práce. Při práci je využíváno různých metod a forem práce, uplatňuje se individuální přístup k žákům. Hodnocení žáků přizpůsobujeme individuálním možnostem a schopnostem žáků. Žákům je umožněno nalézt vlastní silné a slabé stránky, omezení, zájmy. Pak účelně rozvíjejí jejich dovednosti, znalosti a návyky.

Výuka dle ŠVP směřuje k naplňování očekávaných výstupů uvedených v RVP ZV, které jsou doplněny minimální doporučenou úrovní pro žáky s přiznanými podpůrnými opatřeními od třetího stupně podpory (žáky s LMP). Minimální doporučená úroveň očekávaných výstupů (pro žáky od třetího stupně podpory – pro žáky s LMP) je uvedena v RVP ZV a slouží jako podklad pro tvorbu IVP žáka a to v návaznosti na znalost jeho vzdělávacích potřeb.

V závislosti na nových doporučeních pro žáky s SVP probíhá na škole také pedagogická intervence.

Nabízejí odbornou pomoc žákům a jejich rodičům – spolupráci se speciálními pedagogy, s poradenskými zařízeními, asistenty, školním logopedem, metodikem prevence, výchovným poradcem atd. Úzce spolupracují se všemi třemi obecními úřady, s pedagogicko-psychologickou poradnou, se speciálními pedagogickými centry v Karlových Varech a Plzni a se střediskem výchovné péče v Karlových Varech. Dále jsou v kontaktu s Policií ČR (přednášky v rámci primární prevence), Městskou policií KV (dopravní

hřiště), Krajskou knihovnou v Karlových Varech, Lesy ČR a.s., mysliveckými spolky, rybářským svazem, karlovarskou hvězdárnou aj.

Školy a kulturní akce v obci

Jak uvedla ředitelka, žáci školy se podílejí na mnoha akcích, které pořádá nejen škola, ale i obec. Dochází tak k udržování dobrých vztahů nejen mezi školou a zřizovateli, ale i mezi obyvateli obce. Jako škola pořádají každý rok úklid obce v rámci projektového dne. V období Vánoc žáci zpívají v kostele, u slavnostního rozsvěcování stromku, pořádají Slavnosti učení pro rodiče. Vedle prezentace školy a vystoupení žáků je zde bohatý doprovodný program. Každý měsíc se konají čaje o páté pro seniory. Žáci se také účastní vítání občánků. Tyto akce jsou velkým přínosem pro školu. Dá se říci, že škola je součástí kulturního dění v obci.

Výhody a nevýhody malotřídního vzdělávání

Ředitelka této malotřídní školy spatřuje výhodu malotřídního systému v tom, že se společně potkávají žáci různých věkových skupin, spolupracují, respektují se, naslouchají si, učí se spolu vycházet – socializují se ve skupině mladších i starších spolužáků najednou. Takovéto uskupení přímo nabízí využívat vedle klasické frontální výuky například projektové dny nebo centra aktivit. Ve velkých školách jsou jednotlivé třídy spíše „izolovány“. Další výhodou, ale bohužel mnohdy i nutností, je financování, protože škola šetří peníze za úvazek pro dalšího pedagoga. Některé školy mají omezené i prostory a takto je mohou ušetřit, za podmínky, že splňují všechny zákonné normy a hygienické předpisy.

Nevýhodou je náročnější práce učitele a delší čas strávený přípravami. Tyto vyučovací hodiny musí být důkladně promyšleny a strukturovány, aby byly co nejefektivnější a zapojili co možná nejvíce žáků. Tato práce je náročná a určitě není vhodná, aby ji vykonával začínající pedagog bez praxe. Ředitelka uvedla, že z jejich zkušeností je patrné, že dnes chybí informace i mezi rodiči. Malotřídní vzdělávání pomalu ustupuje, není už tak známé a někteří rodiče jsou k tomuto systému nedůvěřiví, a proto raději volí jinou školu.

8. 2 Základní škola a mateřská škola Valeč, okres Karlovy Vary, příspěvková organizace

Významné momenty z historie školy

Dle zápisů ze školní kroniky došlo v roce 1922 k založení české školy, která měla 18 žáků. Během války však v obci škola nefungovala. Znovu obnovena byla v roce 1946 obecná a měšťanská škola. V roce 1948 byla obecná škola změněna na národní, fungovala jeden rok jako jednotná česká škola. V roce 1951 získala národní škola svou správu a v roce 1953 byla zařazena do sítě osmiletých škol, byla nejmenší ze všech osmiletých škol v celých Čechách. Ve stejném roce došlo ke sloučení správy se školou střední. V roce 1955 budova školy fungovala společně se zámekem, který se v obci nachází, jako Domov korejských dětí, ten byl v roce 1956 zrušen. V roce 1968 došlo dokonce k tomu, že ani jeden ročník nebyl spojený. V roce 1974 se však začalo jednat o zrušení 2. stupně školy. Ve školním roce 1974/1975 výuka probíhala pouze 1.-5. ročníku, fungovalo 5 samostatných tříd. Od roku 1976 škola ve Valči funguje výlučně jako malotřídní škola dvojtřídní.

Popis malotřídní školy

Dle výpovědí ředitelky základní škola funguje jako malotřídní škola s pěti postupnými ročníky ve dvou třídách, jedním oddělením školní družiny, jednou třídou mateřské školy, školní kuchyní a jídelnou. U budovy je školní zahrada, která je vybavena venkovním herním zařízením. Zahrada je využívána ZŠ, MŠ i ŠD. V budově v 1. patře jsou 2 kmenové učebny, družina, ředitelna a hygienické zázemí. V přízemí je MŠ, jídelna, školní kuchyně a šatna. I zde je příslušné hygienické zařízení. Třídy jsou vybaveny stavitelným školním nábytkem. Spádovou školou je ZŠ Lubenec. Základní škola vyučuje podle školního vzdělávacího programu pro základní vzdělávání „Harmonická škola pro život“. Zřizovatelem je Obecní úřad Valeč.

Základní škola funguje jako sloučené zařízení ZŠ a MŠ, s jedním oddělením školní družiny a školní jídelnou. Základní škola byla dle výpovědi jedna z prvních škol u v České republice, která spojila ZŠ a MŠ. Děti do školy dojíždějí ze 7 okolních obcí. Provoz školy je od 6,15 hod. do 16,00 hodin. Spolupráce s rodinami žáků je převážně na

velmi nízké úrovni. Škola se snaží vytvářet rodinný typ školy, kam děti chodí bez obav a rády. Školu navštěvují i žáci s poruchami učení, kterým je věnována individuální péče. Děti z mateřské školy jsou zvány pravidelně do vyučování k prvnímu ročníku, aby se seznámily se školou a jejich přechod do prvního ročníku byl bezproblémový. Značná část dětí školy je prospěchově slabší, ale je manuálně zručná. Jako prevenci sociálně patologických jevů nabízí škola v rámci školní družiny různorodé aktivity. Dětem s poruchou řeči je nabízena nápravná logopedická péče. Během školního roku se uskutečňuje řada jednorázových akcí: drakiáda, branná hra, projekt Velikonoce a Vánoce, vánoční dílna s rodiči, maškarní, spaní ve škole, vítání občánků, návštěva biostatku, kde se děti seznámily s moštováním jablek a péčí o jehňata. Účastní se také projektu Policie ČR Ajax a projektu Zdravé zuby. Ani po sportovní stránce škola nezaostává. Jelikož škola nemá tělocvičnu, snaží se trávit co nejvíce času venku. Na konci roku pořádají netradiční sportovní soutěž o Valečský koláč. Spolupráce se zřizovatelem je na dobré úrovni. Aby zajistil dostatečný počet žáků, zakoupil škole mikrobuse, kterým sváží žáky z okolních obcí. Dopravu poskytuje zřizovatel zadarmo.

Financování školy

Malotřídní školy jsou financovány stejně jako jiné základní školy. To znamená podle počtu žáků, takže hlavním cílem je mít samozřejmě co nejvíce žáků. Ředitelka si myslí, že v poslední době právě tím, že nemají problém s naplněností školy, nemají problém s finanční otázkou. Peníze jsou dvojí, peníze na výplaty a vše, co s nimi souvisí, poskytuje ministerstvo školství prostřednictvím Krajského úřadu Karlovy Vary. Peníze na provoz poskytuje zřizovatel. Jedná se o částku cca 500 000 Kč ročně. Přesto, že je škola opravdu malá, peníze na výplaty jsou a byly vždy dostačující, přesto, že škola fungovala několik let i na výjimku z počtu žáků, zřizovatel nikdy nemusel výplaty doplácet. S množstvím peněz na výplaty je ředitelka školy spokojená. S penězi od zřizovatele je to horší, zřizovatelem je příliš malá obec, jejíž rozpočet je omezen, z toho plyne i výše příspěvku zřizovatele.

Složení pedagogického sboru

Učitel vyučující na malotřídní škole má ve srovnání s učitelem vyučujícím na plně organizované škole náročnější plánování výuky, při kterém musí brát ohled na věkové a individuální zvláštnosti žáků v jedné třídě. Musí ovládat dovednost komplexní přípravy s ohledem na plánování cílů výuky, vyučovacího obsahu, výukových metod a forem výuky, materiálně didaktických pomůcek a rozvíjení klíčových kompetencí různě starých žáků. Jelikož má učitel vyučující na malotřídní škole úzký vztah s žáky, u kterých zná jejich sociální a rodinné prostředí, musí ve větší míře ovládat přátelskou komunikaci s žáky. Pro učitele vyučujícího na malotřídní škole je také důležitá spolupráce s rodiči žáků a širší veřejností. Z toho vyplývá, dle osobních zkušeností ředitelky, že učitelé o práci na malotřídní škole nemají příliš velký zájem. Momentálně je v pedagogickém sboru z celkového počtu dvou učitelů jeden kvalifikovaný a jeden, který si vzdělání doplňuje studiem. Tento stav ředitelka považuje v místních podmínkách za vynikající, protože v minulém školním roce měla velký problém sehnat za učitelku, která odcházela do starobního důchodu kvalifikovanou náhradu. Je to dáno také tím, v jaké oblasti škola působí.

Volnočasové aktivity

S volnočasovými aktivitami v této škole mají značný problém. Vždy byly volnočasové aktivity řešeny formou zájmových kroužků, které probíhaly v pravidelném čase. Nyní, vzhledem k časnému odjezdu žáků domů, probíhají tyto aktivity v rámci školní družiny formou nepravidelných akcí. Tyto aktivity jsou určeny všem žákům školy i dětem z mateřinky.

Integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Ředitelka školy uvedla, že v jejich základní škole dochází k integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Mají integrovány žáky s poruchami učení a v prvním ročníku žáka se středním mentálním postižením. Integrovali také chlapce s poruchami učení už v dobách, kdy byla integrace do ZŠ v naší republice v začátcích. Ředitelka se

domnívá, že prostředí malotřídek je k integraci vhodné. Zkušenosti s integrací má pozitivní. Na škole byla integrovaná dívka s dyslexií a dysortografií, která po péči v málotřídní škole uspěla u přijímacích zkoušek na osmileté gymnázium, umístila se na čtvrtém místě, gymnázium úspěšně ukončila.

Škola a kulturní akce v obci

Ředitelka uvedla, že se škola do kultury v obci zapojuje zejména v přípravách jednorázových akcí. Každoročně chystají adventní trhy, zahajují divadelním představením slavnostní rozsvícení vánočního stromu na náměstí v obci, starají se o občerstvení. Další akcí je vítání občánků, žáci zde vystupují s přednesem básní. Škola propůjčuje školní mikrobuse ke svážení občanů na kulturní akce, zajišťují svoz seniorů k lékařům. Škola dále propůjčuje tělocvičnu k odpolednímu cvičení místních žen.

Výhody a nevýhody malotřídního vzdělávání

Velkou výhodou vidí ředitelka této malotřídní školy v nízkém počtu žáků ve třídě, vyučující má možnost věnovat se jednotlivým žákům individuálně a žákům je dáno ve výuce více prostoru, mohou se více projevit. Vyučování v málotřídní škole vede žáky ke kooperaci. Probíhá zde učení se mladších dětí od starších, slabších od bystřejších. Mezi dětmi panuje větší pocit sounáležitosti, a to jak ve třídě, tak i v celé škole. Jsou to školy rodinného typu, proto i vztahy mezi všemi jsou spíše na rodinné úrovni. Učitelé znají všechny žáky i jejich rodinné zázemí. Vztahy v učitelském kolektivu bývají otevřenější a hlubší ve srovnání s klasickou školou. V malotřídních školách učitelé obvykle více spolupracují s rodiči žáků. Dalším pozitivem malotřídních škol je, že žák venkovské školy navštěvuje školu v jemu dobře známém a přehledném prostředí, což přispívá k jeho dobrému pocitu. Žák je takto ušetřen ranním stresům spojeným s dojížděním do školy. Tato malotřídní škola je spojené zařízení, jako velkou výhodou ředitelka školy vidí i v přechodu dětí z MŠ do první třídy, do známého prostředí. Dalším kladem je dobrá spolupráce zřizovatele se školou, který se snaží si školu udržet, i když je to náročné.

Nevýhodu ředitelka školy spatřuje jen v neustálém shánění dostatečného počtu žáků, neustálém osočování ze strany plně organizovaných základních škol a v názorech některých rodičů.

8. 3 Základní škola a mateřská škola Chyšě, okres Karlovy Vary, příspěvková organizace

Významné momenty z historie školy

V obci v době před válkou fungovala pouze dvojtřídní obecná škola. V době 2. světové války však škola zanikla. Znovu obnovena byla v říjnu roku 1945. Vzhledem k osídlování pohraničí českým obyvatelstvem, bylo na přání rodičů vyhověno žádosti o založení měšťanské školy. Pro takovýto typ školy však nebyla vhodná budova, proto se žáci vyučovali v budově bývalého kláštera. Vyučování bylo zahájeno 15. ledna 1946, měšťanskou školu navštěvovalo 36 žáků 6.-9. postupného ročníku z Chyší a okolních obcí – Protivce, Mokré, Teplice a Radotína. V roce 1956, na jaře, byla zahájena výstavba nové školy. Slavnostně otevřena byla 30. srpna 1959. Od školního roku 2003/2004 na škole funguje pouze 1. stupeň a škola se stává malotřídní.

Popis školy

Jedná se o sloučené zařízení základní a mateřské školy, také družiny a školní jídelny. Jsou malotřídní školou, která má pět postupných ročníků. Ročníky jsou rozděleny do dvou tříd. V jedné třídě jsou dvě oddělení a ve druhé třídě jsou tři oddělení. Spojený je 1. a 2. ročník, a ve druhé třídě je spojen 3., 4. a 5. ročník. V budově školy je dále také školní družina, tělocvična. Do školní jídelny žáci docházejí do budovy mateřské školy. Budova, ve které se škola nachází, fungovala jako plně organizovaná škola, proto je rozlohou velká a plnohodnotná. Ale vzhledem k demografickému vývoji se škola přeměnila na malotřídní a užívá se pouze přízemí a suterén školy. V mateřské škole jsou dvě třídy, a sice třída Kuřátek a třída Soviček. Školní družina je provozována v ranních hodinách, kam žáci mohou chodit před zahájením vyučování, a poté v odpoledních hodinách, po skončení výuky. Za školní družinu se hradí 150 Kč za pololetí.

Financování školy

Škola je financována obcí Chyšé, která je zřizovatelem školy a podobně jako jiné školy, krajem. Z peněz od zřizovatele jsou hrazeny provozní náklady školy, výplaty pedagogům jsou hrazeny financemi od Karlovarského kraje. Vzhledem k tomu, že škola již po několikáté funguje na základě udělení výjimky, je otázka financování velmi složitá. Vzhledem k dobrým vztahům mezi zřizovatelem a školou, je škola stále v provozu.

Složení pedagogického sboru

Škola má plně kvalifikovaný pedagogický sbor. Ředitelka školy to považuje za velký úspěch, a sice vzhledem k oblasti, ve které se škola nachází, zejména tedy z demografického hlediska a také vzhledem k náročnosti, která je na učitele malotřídních škol kladena. V letošním roce škola zaměstnává dvě kvalifikované učitelky, v minulých letech tomu tak nebylo, pedagogičtí pracovníci si doplňovali vzdělání. V mateřské škole je tomu podobně, učitelky si doplňují vzdělání. Dále ve škole působí dva asistenti pedagoga.

Volnočasové aktivity

Škola nabízí mnoho volnočasových aktivit. Jsou určeny zejména pro žáky školy, mnohdy se ale jedná o aktivity, kterých se účastní společně se žáky i jejich rodiče. Jedná se například o činnosti, při kterých se tvoří na Velikonoce, Vánoce. Při školní družině je zaveden kroužek šikovné ruce, míčové hry, taneční. Žákyně navštěvují kroužek mažorettek. Škola je zařazena do spolupráce partnerských obcí Chyšé a Steinberg. Žáci obou škol se setkávají na olympiádách pro ně konaných, připravují si pro sebe navzájem soutěže, vystoupení. Komunikace v cizím jazyce je pro žáky náročnější, ale díky pomoci překladatelky se daří situace zvládat.

Integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Škola má mezi svými žáky zařazené žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Jedná se o žáky s poruchami učení. Již devátým rokem školu navštěvuje nevidomý chlapec se středně těžkou mentální retardací. Pracoval společně s asistentkou pedagoga, začlenění do kolektivu bylo náročnější, stranil se okolí, ale s pomocí paní asistentky již pracuje obstojně.

Školy a kulturní akce v obci

Škola se podílí na organizaci adventních trhů, připravuje představení k různým událostem konajících se v obci jako je vítání občánků, Den matek, Největší úlohu škola zastává ve spolupráci s partnerskou obcí Steinberg. Připravuje pro žáky jejich malotřídní školy zábavný program, sportovní soutěže a večerní vystoupení. Škola se také podílí na akcích konaných v Zámku Chyšě.

Výhody a nevýhody malotřídního vzdělávání

Malotřídní vzdělávání má celou řadu výhod a bohužel také nevýhod. Mezi výhody ředitelka této malotřídní školy zařadila individuální přístup k žákům. Vzhledem k nízkému počtu žáků ve třídě, potažmo v odděleních, má učitel dostatek času pracovat s každým žákem dle jeho potřeb. Vzhledem k malé obci, ve které se škola nachází, má učitel dobré povědomí o rodinném zázemí svých žáků, komunikace s rodiči je snazší a mnohdy má učitel s rodinou užší vztah. Další výhodou je působení starších žáků na mladší. Neexistuje povyšování, posměšky, eventuálně šikana. Žák chodí do školy s pocitem klidu.

Jako nevýhodu ředitelka vidí v přechodu na jinou školu. Žák je zvyklý na jiný styl vyučování, na samostatnou práci, na individuální přístup, který ne vždy na větších školách je. Zařadit se do jiného, již zaběhlého kolektivu, může být pro žáka 6. ročníku náročné a stresující. Další nevýhodu vidí v nadměrném množství práce pedagogů a ředitele. Přípravy na vyučování vyžadují mnohem více času než na plně organizované škole, správně zvládnout organizaci vyučovací hodiny, aby došlo k naplnění jejího cíle, vyžaduje od vyučujícího značné zkušenosti a dobré organizační schopnosti. O práci ředitele nemluvě.

Ředitel malotřídní školy je zároveň učitelem, proto je jeho příprava ještě náročnější. V čase po vyučování je zapotřebí péče o chod školy, o agendu, o administrativní záležitosti, zároveň musí vytvářet přípravy na další vyučování. Další a největší nevýhodu vidím v neustálém hledání žáků, aby mohla škola dále fungovat, stejně tak, aby měla dostatek finančních prostředků a nemusela být dotována zřizovatelem. V okolí školy jsou dvě plně organizované školy, žáci tedy nemusí přecházet mezi stupni, jsou stále ve stejném a známém kolektivu. Velké školy také jistě nabízí větší počet volnočasových aktivit.

9. Rozprava

Pro celkové srovnání a přehled výzkumem získaných údajů je uvedena tabulka č. 3. Tato tabulka znázorňuje, jak jsou dotazované školy strukturované, kolik mají tříd, oddělení, žáků, jaká je jejich kapacita i naplněnost.

Tabulka č. 3: Přehled struktur dotazovaných škol

Dotazovaná škola	Počet oddělení MŠ	Struktura 1. stupně ZŠ	Struktura 2. stupně ZŠ	Školní družina	Školní jídelna	Kapacita školy/ naplněnost
Škola A	4 oddělení	5 ročníků / 2x 1. třída 2x 2. třída 2x 3. třída 1x 4. třída 1x 5. třída 1x 4.+ 5. ročník – malotřídní vzdělávání	neparalelní 4 třídy (6. – 9. ročník)	4 oddělení	ano, samostatná	282 / 256
Škola B	1 oddělení	5 ročníků / 2 oddělení	Není	1 oddělení	ano, samostatná	35 / 33
Škola C	1 oddělení	5 ročníků / 2 oddělení	Není	1 oddělení	ano, samostatná	50 / 20

Ze získaných údajů je patrné, že všechny tři dotazované školy mají zkušenost s malotřídním vzděláváním žáků. V dotazované škole B a C jsou takto strukturované v současnosti celé školy, v případě školy A se jedná pouze o jednu malotřídní skupinu z celé školy. Součástí všech tří škol jsou také školy mateřské, školní družina i školní jídelna.

9.1 Významné momenty z historie škol

Z poskytnutých údajů o historii dotazovaných škol vyplývá, že za nejstarší školu lze považovat dotazovanou školu B. Všechny dotazované školy ve válečné době nefungovaly. Zajímavou historii má dotazovaná škola B, zejména díky vyučování korejských žáků, které však není podrobně v žádných pramenech rozebíráno. Žáci byli ubytováni v budově místního zámku, do školy pouze docházeli. Za nově založenou školu lze považovat škola A, která svou podobu získala v roce 1999. Zatímco dotazovaná škola B funguje dvojtřídní již od roku 1976, dotazovaná škola C se v malotřídní dvojtřídní školu změnila až v roce 2003.

9.2 Popis škol

Všechny tři školy se nachází v okrese Karlovy Vary. Shodně se jedná o spojené zařízení základní a mateřské školy. Při školách funguje školní družina i jídelna. V případě dotazovaných škol B a C je shodná i struktura malotřídního vzdělávání, školy mají dvě oddělení, a to spojený 1. a 2. ročník a spojený 3., 4. a 5. ročník. Základní škola a mateřská škola Regionu Karlovarský venkov je z dotazovaných škol jediná plně organizovaná škola a využívá malotřídního vzdělávání pouze v jediném případě, a to konkrétně spojením 4. a 5. ročníku. Navíc je tato škola svazková – má odloučená pracoviště.

Všechny tři školy se shodují v dobrém přístupu zřizovatele, setkávají se s podporou a se vstřícnou komunikací.

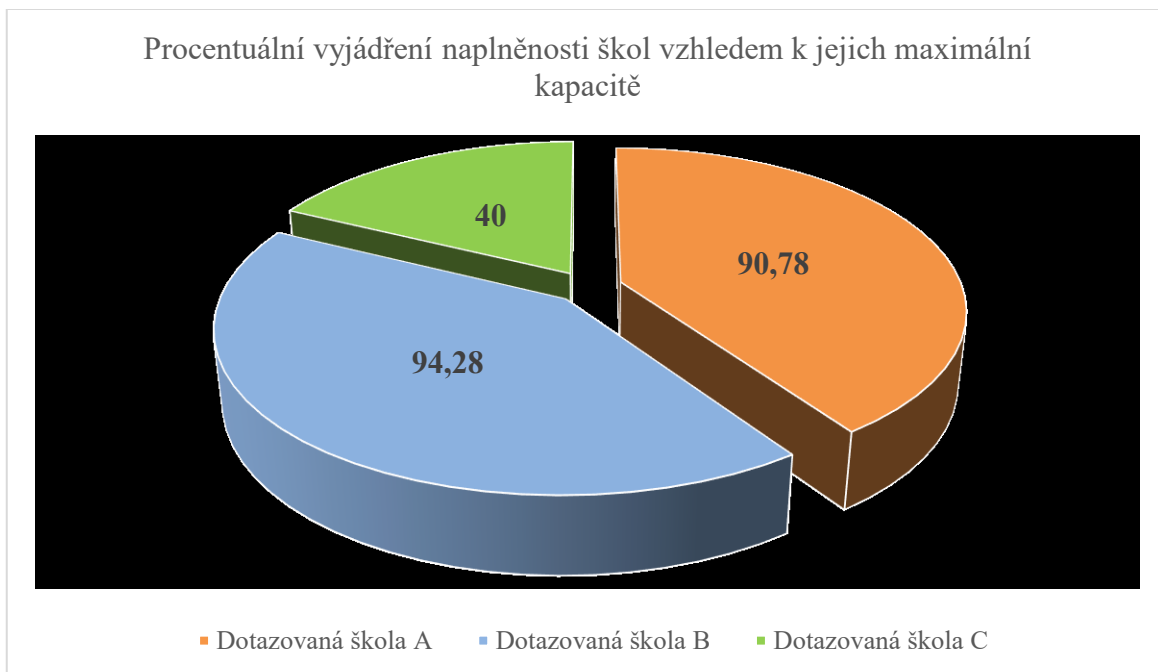
Prostředí, kde se školy nachází, je podobné, avšak liší se složení obyvatelstva. Je zřejmé, že ZŠ a MŠ Regionu Karlovarský venkov, má díky své geografické poloze menší zkušenost se žáky ze sociálně slabších rodin. Zbylé dvě základní školy mají tuto zkušenost naopak o moc větší.

9.3 Financování škol

Financování všech tří škol je shodné, protože se jedná o školy zřizované obcemi (školy B, C) nebo svazkem obcí (škola A). Škola C jako jediná funguje na výjimku již

několik let. Je to patrné i z níže uvedeného grafu č. 2, protože naplněnost této školy je pouhých 40 %.

Graf č. 2: Procentuální vyjádření naplněnosti škol vzhledem k jejich maximální kapacitě

9.4 Složení pedagogického sboru

Všichni dotazovaní ředitelé se shodli, že je značný problém sehnat kvalifikované pedagogy. Jako důvody uvádějí jednak demografické umístění škol, jednak náročnější práci v malotřídkách a také působení větších škol v okolí. V pedagogickém sboru každé ze vzorových škol převažují kvalifikovaní učitelé nebo si učitelé pedagogické vzdělání dálkově doplňují. Složení pedagogického sboru ve vzorové škole A je: 7 učitelek mateřských škol, 9 pedagogů na 1. stupních ZŠ, 10 pedagogů na 2. stupni ZŠ, 5 vychovatelek ŠD a celkem 4 asistenti pedagoga. Pedagogický sbor vzorové školy B tvoří 2 učitelky ZŠ, 2 učitelky MŠ, 1 vychovatelku ŠD a 1 asistent pedagoga. Vzorová škola C má v pedagogickém sboru 2 učitelky ZŠ, 4 učitelky v MŠ, 1 vychovatelku ŠD a 2 asistenty pedagoga.

9.5 Volnočasové aktivity

Všechny tři školy nabízejí zájmové útvary. V této oblasti je mezi školami velký rozdíl. Zatímco na škole C funguje několik kroužků pod školní družinou, ve škole B je pouze jeden kroužek organizovaný Červeným křížem a dva kroužky jsou vedené taktéž pod školní družinou, při škole A funguje Středisko volného času, které organizuje širokou nabídku zájmových útvarů.

9.6 Integrace žáků se speciálními vzdělávacími potřebami

Ve všech vzorových školách dochází k integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a s poruchami učení. Asistenti pedagoga působí na všech těchto školách a pomáhají nejen žákům samým, ale také pedagogům. Dále jsou zde integrováni, nebo byli v minulosti integrováni, i žáci slabozrací nebo s tělesnými, či mentálními hendikepy. Ředitelé se shodli i v názoru, že integrace je přínosná nejen pro samotné žáky s SVP, ale také pro žáky bez těchto poruch. Malotřídní prostředí je také pro integraci žáků s SVP vhodné.

9.7 Školy a kulturní akce v obci

Všechny dotazované školy se podílejí na kulturním dění v obci. Ředitelé to považují za dobrou věc, kterou pro své obce mohou udělat. Prospívá to kladnému vztahu mezi školou a zřizovatelem. Žáci ze všech škol se účastní vítání nových občánků, starají se o program k zahájení adventního času. Podílení se na přípravě a následné realizaci různých akcí žákům prospívá, zejména se učí vystupovat na veřejnosti. Z výpovědí lze považovat za nejaktivnější školu A.

9.8 Výhody a nevýhody malotřídního vzdělávání

Všichni dotazovaní se shodli na určitých výhodách, které s sebou přináší malotřídní vzdělávání. Jedná se zejména o kooperaci žáků, menší počet žáků ve třídě, „rodinné vztahy“ v rámci skupiny, ale i mezi žáky a učitelem.

Podobně shodnou zkušenost spatřují zástupci dotazovaných škol i v nevýhodách. Nejčastěji se jedná o větší náročnost kladenou na učitele v oblasti příprav, volby metod a forem práce. Také jistou roli sehrává malá informovanost o malotřídním vzdělávání mezi rodiči. To má mnohdy za následek malou důvěru k těmto školám a vede k problémům s naplněním kapacity školy, od které je odvislé její financování. Jako problém se dále uvádí kvalifikovanost pedagogického sboru. Pedagogické fakulty sice připravují pro učitelské povolání mnoho studentů, ale ti po absolvování vysoké školy do školství z různých důvodů často nenastupují. Problém s kvalifikovanými učiteli tak mají v některých regionech i plně organizované školy. Neúplně organizované školy, které jsou na periferiích měst a v malých obcích, a představují i mnohem větší pracovní zátěž pro učitele, pak často zůstávají na okraji zájmu mladých kvalifikovaných lidí. Ředitelé malotřídních škol jsou pak nuceni přijímat i pracovníky nekvalifikované.

Závěr

Tato diplomová práce měla za cíl zmapovat problematiku malotřídního vzdělávání v České republice z pohledu dotazovaných škol v okrese Karlovy Vary. V práci jsou uvedena pozitiva i negativa, která s sebou malotřídní vzdělávání přináší. Celá práce se rozdělila na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části byly vymezeny základní pojmy z pedagogiky nezbytné pro tuto diplomovou práci. Část praktická obsahuje data ze tří škol, které tvořily výzkumný vzorek. Formou rozpravy byly poté tyto informace vyhodnoceny. Pro srovnání byly záměrně vybrány školy podobného typu a spadající do jednoho okresu: Základní škola a mateřská škola Regionu Karlovarský venkov, Základní škola a mateřská škola Valeč, okres Karlovy Vary, příspěvková organizace, Základní škola a mateřská škola Chyšce, okres Karlovy Vary, příspěvková organizace.

Výzkum byl proveden formou polostrukturovaného rozhovoru s řediteli malotřídních škol. Pro doplnění údajů, zvláště z historie, byla použita také metoda teoretické analýzy školní kroniky a školské a jiné dokumentace. Ze získaných informací byla zpracována rozprava, ze které vzešla následující zjištění.

Ředitelé se shodli, že malotřídní vzdělávání není mezi rodiči v současné době příliš v povědomí a mnohdy z tohoto důvodu vzbuzuje pochyby a nejistotu. Pro pedagoga je práce v malotřídce náročnější, a i to je jedním z aspektů, proč je problém mít v pedagogickém sboru všechny učitele kvalifikované. Učitel působící v malotřídce musí dělat nejméně dvojí přípravu, pokud je ve třídě ještě nějaký žák s SVP, je práce ještě náročnější. Často dochází v takovýchto případech ještě ke spolupráci mezi učitelem a asistentem pedagoga. Struktura hodiny musí být dobře zvolena, aby došlo k co nejlepším výsledkům ve vzdělávání. Je žádoucí, aby třídu s několika odděleními učil, pokud možno zkušený pedagog. Vzhledem k výše uvedenému to není často možné. Přitom ale ředitelé vidí velká pozitiva a přínos v malotřídním vzdělávání. Zvláště se jedná o kooperaci mezi žáky, menší počet žáků ve třídě a utváření vztahů mezi žáky rozdílných věkových skupin.

V České republice je snižující tendence v počtu základních škol. Přesto má mnoho škol problémy s financováním, protože to je zatím závislé na počtu žáků. Menší, především vesnické školy, jsou často školy neúplně organizované s malotřídním vzděláváním. Malotřídní školy jsou nejen centry vzdělávání, ale zajišťují také volnočasové aktivity pro děti, žáky a někdy i rodiče, protože na vesnicích tyto možnosti většinou nejsou.

Přínos práce je viděn v především v tom, že upozorňuje na problémy, které jsou spojeny s malotřídním vzděláváním. Ukazuje organizaci tří škol a poskytuje náhled na pozitiva a negativa, která s sebou malotřídní vzdělávání přináší.

Seznam použité literatury

Prameny

KASPER, Tomáš a Dana KASPEROVÁ. *Dějiny pedagogiky*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2429-4.

KOLLÁRIKOVÁ, Zuzana a Branislav PUPALA, ed. *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál (vydavatelství), 2001. ISBN 80-7178-585-7.

Málotřídní školy: Z pracovních zkušeností učitelů jednotřídních a dvoutrídních škol. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.

MAŇÁK, Josef a Vlastimil ŠVEC. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003. ISBN 80-7315-039-5.

MAREŠ, Jiří a Jaro KŘIVOHLAVÝ. *Komunikace ve škole*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1070-3.

MAREŠ, Jiří. *Učitelovo pojetí výuky*. Brno: Masarykova univerzita., 1996. ISBN 80-210-1444-X.

MUSIL, Fraňo a Josef SEDLÁČEK. *Naše málotřídní školy: příručka ke studiu a praxi*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1964.

OPATRIL, Stanislav. *Pedagogika pro učitelství prvního stupně základní školy*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1985.

PETTY, Geoffrey. *Moderní vyučování*. 6., rozš. a přeprac. vyd. Přeložil Jiří FOLTÝN. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0367-4.

PRŮCHA, Jan. *Alternativní školy a inovace ve vzdělávání*. Praha: Portál (vydavatelství), 2001. ISBN 80-7178-584-9.

SOMR, Miroslav. *Dějiny školství a pedagogiky*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1987.

TRNKOVÁ, Kateřina, Dana KNOTOVÁ a Lucie CHALOUPKOVÁ. *Málotřídní školy v České republice*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-204-8.

TUPÝ, Karel. *K didaktickým problémům málotřídních škol*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1978.

VALENTA, Jiří. *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem 2015/2016*. 6. aktualizované vydání. Olomouc: Anag, 2015. ISBN 978-80-7263-974-8.

Slovníky

Kol. autorů. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Academia, 2005. ISBN 80-200-1347-4.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Leda (firma: Voznice, Česko), 2001. ISBN 80-85927-85-3.

Internetové zdroje

Otovice [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://otovice.cz/>

Sadov [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.sadov.cz/>

Obec Hájek [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.obechajek.cz/>

Valeč: Městečko Valeč [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.valec.cz/valec-mestecko.html>

Mapy: základní vlastní body [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladnivlastni-body/>

Mapa České republiky: mapa krajů [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.mapaceskerepubliky.cz/mapa-kraju>

Karlovarský kraj: samospráva [online]. [cit. 2017-04-15]. Dostupné z: <http://www.kr-karlovarsky.cz/samosprava/Stranky/karlov-kraj.aspx>